

Uloga roditelja i odgojitelja u razvoju socijalnih kompetencija djece predškolske dobi

Miličić, Ružica

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:210700>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ

Ružica Miličić

ULOGA RODITELJA I ODGOJITELJA U RAZVOJU SOCIJALNIH
KOMPETENCIJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ

Ružica Miličić

ULOGA RODITELJA I ODGOJITELJA U RAZVOJU SOCIJALNIH
KOMPETENCIJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Mentor rada:
dr.sc. Adrijana Višnjić Jevtić
Sumentor rada:
mag.praes.educ.,pred. Ivana Golik Homolak

Zagreb, rujan 2021.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. Pojam socijalne kompetencije	3
2. Temeljne odrednice socijalne kompetencije	6
2.1. <i>Regulacija emocija</i>	6
2.2. <i>Socijalna znanja i socijalno razumijevanje</i>	7
2.3. <i>Socijalna umijeća</i>	8
2.4. <i>Socijalne dispozicije</i>	8
3. Utjecaji na razvoj socijalne kompetencije	10
3.1. <i>Teorija ekoloških sustava</i>	11
3.2. <i>Utjecaj obitelji na razvoj socijalne kompetencije</i>	13
3.3. <i>Utjecaj odgojitelja na razvoj socijalne kompetencije</i>	18
3.4. <i>Utjecaj vršnjaka na razvoj socijalne kompetencije</i>	21
4. Problemi socijalizacije	24
4.1. <i>Agresivnost</i>	26
4.2. <i>Socijalna povučenost</i>	28
5. ISTRAŽIVANJE	29
5.1. <i>Cilj istraživanja</i>	29
5.2. <i>Instrument i ispitanici</i>	29
5.3. <i>Istraživačka pitanja</i>	30
6. REZULTATI I RASPRAVA	31
6.1. <i>Utjecaj odgojnog stila na razvoj socijalne kompetencije</i>	31
6.2. <i>Roditeljska socijalna ponašanja i vrijednosti</i>	31
6.3. <i>Suradnja roditelja i odgojitelja</i>	32
6.4. <i>Omiljena/popularna djeca</i>	33
6.5. <i>Teškoće u socijalizaciji</i>	33
6.6. <i>Rasprava</i>	34
ZAKLJUČAK	36
LITERATURA	37
PRILOG	40

SAŽETAK

Čovjek je društveno biće i kroz razne socijalne odnose nastoji ostvariti svoje ciljeve, želje i potrebe. Proces socijalizacije svakog pojedinca započinje u zajednici, najčešće onoj obiteljskoj. U obitelji dijete usvaja prva socijalna znanja, umijeća te vrijednosti koje mu omogućuju što uspješniju integraciju u društvenu zajednicu. Veliku odgovornost u razvoju socijalne kompetencije imaju roditelji, kao primarni modeli i uzori u djetetovu životu. Brojni autori iznijeli su svoja razmatranja pojma socijalne kompetencije, s različitih stajališta i na različite načine. Većini definicija zajedničko je određenje socijalne kompetencije kao skupa sposobnosti, znanja i vještina koje određuju kako se pojedinac snalazi u socijalnom kontekstu. Osim roditelja, odgojitelji igraju važnu ulogu u učenju i usmjeravanju socijalno poželjnih ponašanja i znanja, koja omogućuju djetetu da s lakoćom ulazi u socijalne interakcije, stvara prijateljstva te na adekvatan način rješava konflikte, a samim time se uspješno snalazi u različitim socijalnim situacijama.

Ključne riječi: *socijalna kompetencija, roditelji, odgojitelji*

SUMMARY

Each human is considered as social being that tends to achieve its aims, desires and needs through different forms of social relationships. The process of socialization starts in family community. In the family, child adopts its first social knowledges, skills and values that will help him or her to integrate in the community successfully. Parents have one of the biggest responsibilities in development of social competence in their children, as they are their first role models. Many authors have states their deliberations on social competence from many different points of view. What is common between all of those definitions is determination of social competence as congregation of possibilities, knowledge and skills that will determine how will one handle different social situations. Beside parents, preschool teachers play important role in child's learning process of socially adequate behaviours, which will enable him or her to enter easily in social interaction, to make friendships, to resolve conflicts. Therefore, to be successful in many different social situations.

Key words: social competence, parents, preschool teachers

UVOD

Bliski međuljudski odnosi bitan su čimbenik zadovoljstva svakog pojedinca i čine temelje ljudskog postojanja. Kvalitetni socijalni odnosi, u doba formiranja osobnosti, pridonose samom rastu i razvoju djeteta.

Čovjek je socijalno, društveno biće što znači da su njegova intrinzična priroda i njegovo ponašanje u bliskoj ovisnosti o prisutnosti interakcijama s drugim (Kranželić Bašić (2008) prema Reber, 1985). „Nijedan čovjek nije otok“ (Hemingway, 1952; str. 5). U većoj ili manjoj mjeri, svakom čovjeku je potrebno druženje, prihvaćanje od strane drugih, suosjećanje i osjećaj da nekome ili nečemu pripada. Značajan dio svog života pojedinac provede kao član različitih manjih skupina, primjerice obitelji, vršnjačke skupine ili kakve političke grupe, a ujedno i kao član velikih društvenih skupina poput nacije, rase i države (Slunjski, 2013).

Dijete rođenjem započinje življenje u zajednici unutar koje se razvijaju njegove socijalne kompetencije. Pojam socijalizacije odnosi se na usvajanje znanja, stavova, socijalnih vještina i osjetljivosti na tuđe emocije što omogućuje djetetu što uspješniju integraciju u društvo. Proces socijalizacije, promatran kao cjeloživotno učenje, podrazumijeva usvajanje brojnih socijalnih uloga.

Pojam kompetencija dolazi od latinske riječi *competentio* što znači nadležnost, sposobnost, mjerodavnost. Prema Slunjski (2013) kompetencije se određuju kao sinteza znanja (stečena učenjem), vještina (iz svakodnevnog iskustva) i sposobnosti (mogućnost primjene stečenih znanja i vještina). Sposobnosti su dijelom urođene te kao takve određuju razinu uspješnosti prilikom obavljanja neke radnje. Prema tome, na sposobnost sklapanja prijateljstva utječu i djetetove urođene osobine poput introvertiranosti ili ekstrovertiranosti. Pretpostavka je kako će ekstrovertirano dijete, koje je društvenije i pričljivije, lakše formirati prijateljske odnose, nego introvertirano dijete koje je povučenije te vrijeme uglavnom provodi u individualnim aktivnostima. Jurčević Lozančić (2016) nadodaje kako su kompetencije u najširem smislu sposobnost primjene znanja, vještina i stavova s ciljem postizanja željenih rezultata, dok Han i Kemple (2006) socijalnu kompetenciju shvaćaju kao sveobuhvatnost osobnih znanja i vještine koje pojedinac razvija kako bi se uspješno nosio s životnim izborima i izazovima.

Socijalna kompetencija jedna je od osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje koje je obrazovna politika Republike Hrvatske prihvatila iz Europske unije. Prema europskom kvalifikacijskom okviru kompetencije se definiraju kao znanja te praktične, kognitivne, socijalne vještine, stavovi i vrijednosti relevantne za određeni profesionalni životni kontekst.

Prilikom planiranja i osmišljavanja nacionalnog kurikuluma, mnoge države Europske unije, među kojim se nalazi i Republika Hrvatska, uzimaju u obzir osam temeljnih kompetencija (komunikacija na materinjem jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost, kulturna svijest i izražavanje) definiranih od strane Europske komisije. One su nužne svakom pojedincu za život u suvremenom društvu te iz tog razloga se definiraju kao obrazovni ishodi u okviru nacionalnih kurikuluma (Markuš, 2010). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske (2014) potiče i osnažuje razvoj svih osam razina definiranih prema europskom kvalifikacijskom okviru. Prema njemu, razvoj socijalne kompetencije uvjetovan je poticanjem odgovornog ponašanja kod djeteta, tolerantnog odnosa prema drugima, prihvaćanja različitosti i međuljudske suradnje.

Postoje različita određenja socijalne kompetencije, no većinski dio razmatranja pojma socijalne kompetencije definira ju kao skup sposobnosti, znanja i vještina koje određuju kako se pojedinac snalazi u socijalnom kontekstu.

O nastojanjima definiranja pojma socijalne kompetencije brojnih autora, riječ je u prvom dijelu ovog rada, dok se drugi dio bavi sastavnicama socijalne kompetencije. U trećoj cjelini razmatra se uloga glavnih socijalnih modela djeteta, roditelja i odgojitelja. To je ujedno i cilj ovoga rada, utvrditi koje su to sve uloge roditelja i odgojitelja u razvoju socijalne kompetencije djeteta, na koje sve načine oni pridonose procesu socijalizacije, ili možda odmažu te kako njihova ponašanja, uvjerenja i vrijednosti koja nose u sebi utječu na dijete koje odgajaju. Nadalje, osim roditelja i odgojitelja, bitan je i vršnjački utjecaj na usvajanje socijalnih kompetencija, o kojem se također govori u ovom radu. Četvrta cjelina raspravlja o faktorima koji utječu na pojavu problema u socijalizaciji. Naposljetku, posljednji dio rada iznosi rezultate istraživanja o utjecajima obiteljske i vrtičke zajednice na razvoj socijalnih kompetencija djece rane i predškolske dobi.

1. Pojam socijalne kompetencije

U stručnoj i znanstvenoj literaturi navode se različita teorijska određenja pojma socijalne kompetentnosti. Vidljivo je da je socijalna kompetencija definirana na više načina i s različitim točaka gledišta. Iako definicije socijalne kompetencije variraju, ponajviše se odnose na sposobnost pojedinca pri iniciranju i održavanju zadovoljavajućih odnosa s vršnjacima.

Djetetova socijalna kompetencija i osobno zadovoljstvo međusobno su povezani. Kada je dijete uključeno u aktivnost za koju smatra ugodnom, manje će se osjećati nezadovoljno u drugim aspektima svog života, uključujući i socijalne odnose (Mlinarević i Tomas (2010) prema Brunner (2000)).

Han i Kemple (2006) socijalnu kompetenciju razmatraju kao strukturu sastavljenu od šest kategoriziranih kompetencija: usvajanje društvenih vrijednosti, svijest o sebi, usvajanje interpersonalnih vještina, učenje prikladnog načina reagiranja, planiranje i odlučivanje te razvoj kulturalne kompetencije.

Prema Katz i McClellan (1999) razlikujemo dva aspekta socijalne kompetencije: vršnjački status ili popularnost (sociometrijski status) te prijateljstvo. Vršnjački status tj. popularnost odražava razinu prihvaćanja djece od strane njihovih vršnjaka, dok je prijateljstvo dijadski odnos koji predstavlja uzajamni odabir dvoje specifične djece. Stoga je moguće zaključiti da dijete može biti druželjubivo i lako uspostavljati odnose s drugom djecom, ali nemati razvijenu sposobnost ostvarivanja duboke povezanosti s jednim ili više prijatelja. Jednako tako, pojedino dijete može biti nepopularno među vršnjacima, ali u stanju razviti i održavati prijateljski odnos s barem jednim vršnjakom. Dugoročno gledano, prijateljstvo ima veću važnost za razvoj djeteta od popularnosti.

Socijalna kompetencija dio je emocionalne inteligencije, kako naglašava Goleman (2008). Emocionalna inteligencija odnosi se na sposobnost razumijevanja emocija te uspješnu regulaciju istih sa svrhom unapređenja daljnjeg razvoja. Autor smatra kako svaki pojedinac posjeduje urođenu sklonost prema empatiji, suradnji i humanosti, ali pod uvjetom da razvija svoju socijalnu inteligenciju.

Socijalna kompetencija često se izjednačava sa socijalnim vještinama. Iako su to dva povezana pojma, važno ih je razlikovati. Socijalne vještine obuhvaćaju niz socijalnih ponašanja koja su naučena i pod kontrolom pojedinca te su situacijski i interakcijski prikladna i usmjerena prema cilju, a kompetencija određuje način na koji pojedinac primjenjuje vještine u drugim

kontekstima ili situacijama (Jurčević Lozančić, 2016). Dakle, kada se socijalne vještine koriste na prikladan način s ciljem postizanja nekih osobnih ciljeva, rezultat je socijalna kompetencija.

Većina suvremenih teorija utemeljena je na pretpostavci da su razvijene socijalne vještine preduvjet za formiranje pozitivnih socijalnih odnosa i boljoj prihvaćenosti među vršnjacima.

Williamson i Dorman (2002) prema Jurčević Lozančić (2016) socijalnu kompetenciju definiraju kao ukupno znanje i vještine koje osoba uči i razvija kako bi se uspješno suočila s različitim životnim izborima i prilikama. Isti autori pretpostavljaju da socijalna kompetencija podrazumijeva pozitivan stav prema sebi i vlastitim osjećajima te prihvaćanje etičkih vrijednosti drugih ljudi, njihovih osjećaja i potreba.

Schwartz (1999) navodi da socijalne kompetencije obuhvaćaju niz različitih sposobnosti koje utječu na pokretanje, razvijanje i održavanje interpersonalnih odnosa te samostalno, intrapersonalno vladanje socijalnim situacijama. Socijalno kompetentna osoba treba imati razvijeno prosocijalno ponašanje, altruizam i empatiju. Nadalje, Schwartz ističe važnost razumijevanja individualnih potreba i potreba drugih te njihova zadovoljavanja na društveno prihvatljiv način.

Kvaliteta socijalnih odnosa počiva na učinkovitom funkcioniranju pojedinca u socijalnom kontekstu. Za ostvarivanje kvalitetnih socijalnih odnosa potrebno je socijalno kompetentno ponašanje. Navedeno ponašanje uključuje interpersonalne vještine (primjereno ponašanje u odnosu s drugima, empatija, potpora), društveno odgovorno ponašanje (poštivanje pravila i autoriteta, svijest o uzročno-posljedičnoj vezi svog djelovanja na druge), samokontrola (tolerancija, postizanje kompromisa), suradnja itd. (Jevtić, 2012). Nadalje, isti autor navodi kako vršnjačka prihvaćenost ili popularnost nagovještava kvalitetu socijalnih odnosa, tj. socijalno kompetentno ponašanje. Pretpostavka je da prihvaćena djeca imaju socijalno poželjno ponašanje i razvijene vještine koje im olakšavaju postizanje pozitivnih interpersonalnih odnosa.

Mužić (2009) prema Višnjic Jevtić i sur. (2018) socijalnu kompetentnost shvaća kao spretnost, prilagođeno ponašanje i socijalnu prihvaćenost, pri čemu su ti elementi često međusobno isprepleteni i ovisni jedno o drugome pa ih je teško razlikovati.

Obitelj je okruženje u kojem dijete započinje razvoj vlastite socijalne kompetencije. U obitelji dijete provodi ponajviše vremena, te članovi i njihove osobine, kao i međusobni odnosi unutar obitelji utječu na djetetovo usvajanje socijalnih znanja i vještina te stavova i uvjerenja.

Odrastajući, dijete prelazi u šire socijalno okruženje u kojem uvježbava socijalna ponašanja usvojena u obiteljskom kontekstu. Ustanova ranog i predškolskog odgoja primjer je takvog okružja. Kako se ponašati u vršnjačkoj skupini, poštivati pravila, izražavati svoje želje na primjeren način, čekati na svoj red su samo neka od brojnih socijalno poželjnih ponašanja koje dijete usvaja boraveći u vrtićkom kontekstu. Socijalna znanja i umijeća usvojena u ranom djetinjstvu čine temelj za buduće odnose, stoga je važno učiniti okružje sigurnim i poticajnim za dijete (Višnjic Jevtic i sur., 2018).

2. Temeljne odrednice socijalne kompetencije

Jedna od sastavnica socijalne kompetencije je uočavanje prilika za uključanje u interakciju s drugima. Sposobnost formiranja prijateljskih odnosa ovisi o usvojenim socijalnim znanjima i razumijevanju socijalnih interakcija.

2.1. Regulacija emocija

“Emocije su jedan od najvažnijih činitelja koje utječu na cjelokupno funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u interpersonalnom životu.“ (Brajša-Žganec, 2003; str. 15).

Prema Jurčević Lozančić (2016) regulacija emocija, kao bitna sastavnica socijalne kompetencije, uvjetovana je urođenim predispozicijama odnosno djetetovim temperamentom, no obiteljski faktori mogu znatno doprinijeti izražavanju i doživljavanju pojedinih vrsta emocija. Brojna istraživanja pokazuju kako roditelji, točnije primarni skrbnici utječu na emocionalnu regulaciju djece svojim specifičnim reakcijama na djetetove emocije.

Katz i McClellan (1999) navode kako dijete postepeno uči modificirati svoje emocije iz skrbnikovih reakcija te su u velikoj mjeri obrasci regulacije emocija kod djece prisutni već do vremena kada polaze u vrtić.

Jedna od najvažnijih komponenta socijalne kompetencije je samoregulacija. Sposobnost samoregulacije odnosi se na kontrolu pojedinca u situacijama koje zahtijevaju prestanak izvođenja određene radnje (iako on to ne želi) te situacije koje iziskuju nastavak radnje, primjerice čekanje na red, iako mu to u datom trenutku nije po volji. Prema Brajši-Žganec (2003) proces samoregulacije odvija se kroz procjene različitih događaja, vrednovanja konteksta te odabira i kontrole emocionalnog izražavanja i ponašanja.

Samoregulacija je upravljanje vlastitim ponašanjem, a njezin savršen oblik je uspostavljanje samokontrole, odnosno vladanje samim sobom. Prvo javljanje samokontrole zamjećuje se u trećoj godini života kada dijete odbija poslušati naredbu roditelja (vanjska kontrola) te želi učiniti nešto prema vlastitoj volji. Zatim dijete postepeno preuzima roditeljske naredbe, govoreći u sebi riječi roditeljske zabrane, kao vlastite. Pravi proces razvoja samokontrole započinje nakon potpune internalizacije vlastite kontrole, tj. kada dijete ne mora ponavljati roditeljske zabrane već su one dio njegovih vlastitih misli.

Samokontrola podrazumijeva dječju strpljivost, čekanje na red, prepuštanje prednosti drugome, svladavanje straha te nastavak rada i onda kada mu se ono čime se bavi doima teško i dosadno. Potpunom razvoju samokontrole prethodi već spomenuta internalizacija vlastite kontrole, odupiranje iskušenju te odgoda zadovoljenja. Samokontrola je povezana s uspješnim učenjem i ostvarivanjem socijalnih interakcije.

Socijalna interakcija, kada govorimo o djetetu, promatra se kao sposobnost zajedničkog djelovanja djeteta s drugom djecom i odraslima. Djetetove socijalne interakcije se sastoje od njegovih vlastitih, ali i akcija druge djece što podrazumijeva određena pravila ponašanja koja je nužno slijediti. Primjerice, temeljna kompetencija potrebna za uspješnu interakciju unutar vršnjačke skupine je naizmjenično sudjelovanje u aktivnostima. Kako bi uspješno ovladalo tim umijećem, dijete treba biti sposobno odgoditi ispunjenje vlastitih želja, razumjeti nužnost čekanja na svoj red te kada dođe red na njega, ponašati se primjereno (Katz i McClellan, 1999).

Karakteristike koje su nužne djetetu u razvoju socijalne interakcije i formiranju pozitivnog odnosa s vršnjacima prema Schwartzu (1999) su razumijevanje vlastitih i tuđih emocija, uzročno-posljedična veza akcije pojedinca, promišljanje prije samog djelovanja te ispravnu percepciju situacije koja omogućuje prikladan izbor djelovanja.

2.2. Socijalna znanja i socijalno razumijevanje

Socijalna znanja odnose se na poznavanje različitih normi i socijalnih pravila skupine kojoj pojedinac pripada. Prema Katz i McClellan (1999) ona uključuju i ovladanost jezikom kojim se služe ostali pojedinci u skupini s kojima se nastoje razviti prijateljski odnosi. Zajednički interesi i razgovor o temama bliskim i jednom i drugom djetetu, poput rasprave o omiljenim filmskim i televizijskim likovima ili sadržajima, znatno olakšavaju sudjelovanje u različitim oblicima vršnjačkih aktivnosti i igara.

Pod pojmom socijalnog razumijevanja podrazumijeva se mogućnost predviđanja reakcija drugih na uobičajene situacije tijekom socijalnih interakcija s vršnjacima te razumijevanje tuđih osjećaja. Autorice Katz i McClellan (1999) navode kako temelj za uspješnu socijalnu interakciju čine komunikacijske sposobnosti odnosno sudjelovanje u raspravi, pregovaranje, uključivanje u razgovor, surađivanje, započinjanje socijalne interakcije, suosjećanje s drugima. Jurčević Lozančić (2016) ističe prosocijalno ponašanje i altruizam kao

oblike socijalnog ponašanja koji su inicirani željom na činjenje dobrih djela što podrazumijeva dijeljenje pomaganje i suradnju s drugima.

2.3. Socijalna umijeća

Posjedovati socijalna umijeća znači znati uskladiti svoje ponašanje s ponašanjem drugih s ciljem izgradnje prijateljskog odnosa. Socijalna umijeća ili vještine pridonose uspostavljanju uspješnih odnosa djeteta s okolinom, a i postizanju raznih odgojnih učinaka (Slunjski, 2013). Riječ je o temeljnim, složenim socijalnim umijećima kao što su slušanje drugih, započinjanje razgovora i održavanje istog, traženja pomoći, davanja uputa ili isprike za pogrešku i slično. Također, pridonose uspješnom nošenju s vlastitim emocijama, kao što su znanje o prepoznavanju i izražavanju osjećaja, nošenje s ljutnjom i vlastitim strahovima itd.

Pozamašni dio socijalne interakcije između djece predškolske dobi sastoji se od pokušaja djeteta da se pridruži skupini djece koja se igraju te otpora druge djece koja ne dopuštaju priključenje njihovim grupama. Najvažnija socijalna umijeća koja se uče u predškolskom razdoblju su uspješni načini pristupanja djeteta drugima i uključivanje u zajedničke aktivnosti. Osim načina prilaženja jednom djetetu ili skupini djece, u socijalna umijeća uključuju se i davanje pozornosti drugima, primjerice njihovim umjetničkim radovima, iskazivanje zanimanja za ono čime se trenutno bave te svojevrzni doprinos raspravi koja se odvija između vršnjaka (Katz i McClellan, 1999).

2.4. Socijalne dispozicije

Dispozicije se definiraju kao struktura psiholoških i tjelesnih osobina koja uvjetuje da pojedinac reagira u pojedinim situacijama na, njemu svojstven, specifičan i dosljedan način. Prema Katz i McClellan (1999) dispozicija je opetovano ponašanje bez prisile nad kojim postoji donekle svjesna kontrola. Primjeri pojedinih dispozicija su: radoznalost, šaljivost, svadljivost ili škrtost.

Kao prosocijalne dispozicije autorice Katz i McClellan (1999) navode ljubaznost, suosjećajnost, suradništvo, ali i manje poželjne dispozicije kao što su svadljivost, šefovanje, sukobljavanje koje su usko povezane s teškoćama u socijalizaciji.

Jurčević Lozančić (2016) navodi kako je, ako želimo pronaći razloge bismo pronašli razloge zašto se neka djeca ponašaju prosocijalno češće od ostale djece, potrebno uzeti u obzir genetske čimbenike, iskustva u socijalizaciji kao i postojanje različitih kontekstualnih odnosno situacijskih čimbenika, dok Goleman (2008) ukazuje na povezanost djetetovog prosocijalnog ponašanja s njegovom emocionalnom i socijalnom inteligencijom.

Mnoge dispozicije smatraju se urođenima, kao što su dispozicije za učenje, znatiželju ili privrženost drugim osobama. No, neke poput socijalnih dispozicija, naučene su iz iskustva. One se ne usvajaju poukom već od strane modela koji predstavljaju sve važne osobe iz djetetove okoline. Socijalne dispozicije mogu biti poželjne (suradljivost, velikodušnost) ili nepoželjne (svadljivost, sebičnost, šefovanje).

Jedna od glavnih dispozicija za razvoj prosocijalnog ponašanja je empatija. Ona se odnosi na sposobnost pojedinca u razumijevanju tuđih emocija, situacija ili problema. Također, važna je sastavnica moralnog rasuđivanja. Nije uvjetovana genetskim čimbenicima, već je vještina koju treba razvijati i poticati kod djece. Mnoga provedena istraživanja su pokazala da razvojem empatije, i drugih prosocijalnih ponašanja značajno se smanjuje agresivno ponašanje.

Učenje empatije započinje u vrlo ranoj životnoj dobi. Tijekom prve godine života javlja se globalna empatija. Djeca nemaju sposobnost razlikovanja sebe od drugih, stoga se ponašaju kao da se sve ono što se događa drugima, ne događa i njima samima. Egocentrična empatija javlja se nakon prve godine života i karakterizira ju djetetova nemogućnost razlikovanja vlastitih unutarnjih stanja od tuđih, iako sebe počinje shvaćati kao zasebno biće. Između druge i treće godine života javlja se empatija za druge. Dijete postepeno postaje osjetljivo i na osjećaje drugih, koji se mogu razlikovati od njegovih. U dobi između treće i pete godine života polako usvaja vještine i stječe iskustva u davanju, dijeljenju i pomaganju. Odrastanjem dijete uči o povezanosti osobnih i tuđih osjećaja i ponašanja te stječe razvijenu kognitivnu empatiju. Dijete je svjesno činjenice da druge osobe doživljavaju zadovoljstvo i neugodu ne samo u neposrednim životnim situacijama, nego i u širim životnim kontekstima te prema tome razvija suosjećanja za druge.

Brajša-Žganec (2003) prosocijalno ponašanje i empatiju smatra kao pokazatelje dječjeg kompetentnog ponašanja i dobrog socioemocionalnog funkcioniranja. Empatična djeca motivirana su ponašanjima razumijevanja i pomaganja drugima te uspješnija u socijalnim interakcijama.

3. Utjecaji na razvoj socijalne kompetencije

„Privrženi odnosi čine teme ljudske civilizacije, prenošenja znanja nužna su za preživljavanje i adaptaciju s jedne generacije na drugu.“ (Klarin, 2006; str.103).

Proces socijalizacije koji oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja pod utjecajem je različitih čimbenika, a među njima su prirodna privrženost primarnim skrbnicima unutar obitelji, razgovor o emocijama, toplina i potpora roditelja, roditeljski nadzor, prilike za promatranje vršnjaka i sama interakcija s njima te djetetovi odnosi s odraslima iz uže i šire zajednice u kojoj djeca provode ponajviše vremena.

Prepoznavanje i razumijevanje emocija pod izravnim je utjecajem pravila i normi kulture u kojoj se dijete razvija, a usvaja se od ranog djetinjstva. Ukoliko dijete ne savlada u dovoljnoj mjeri prepoznavati i razumijevati emocije iz svoje okoline, znatno je otežano daljnje učenje socijalnih normi, običaja i pravila ponašanja društva kojem dijete pripada te samim time stjecanje socijalnih umijeća.

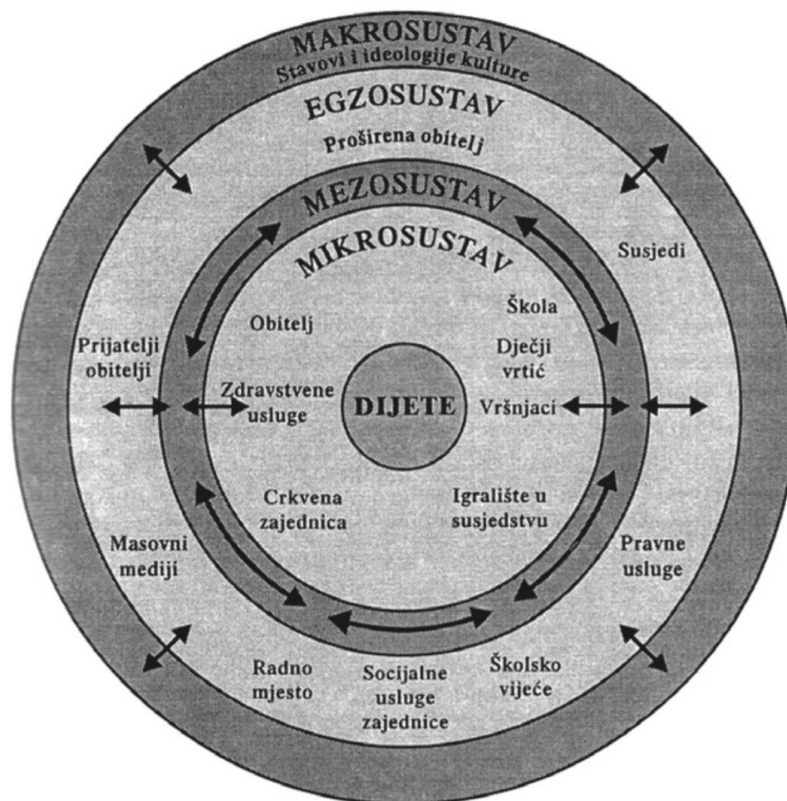
„Različiti socijalni odnosi imaju različite socijalizacijske zadaće u razvoju djeteta.“ (Klarin, 2006; str.103). Uz obitelj, utjecaj na djetetov socijalni razvoj imaju vršnjaci. Socijalna interakcija s vršnjacima u igri u jaslucama i vrtiću pridonosi razvoju socijalne kompetencije, prosocijalnom ponašanju i smanjenoj agresivnosti (Brajša-Žganec, 2003). Socijalna interakcija, posebice ona s vršnjacima pruža djetetu uvid u različite perspektive, stjecanje socijalnih vještina i usvajanje socijalnih vrijednosti. Na taj način, socijalna iskustva pridonose razvoju socijalne kognicije.

Dominacija roditeljskog utjecaja u ranom djetinjstvu postepeno će se zamijeniti dominacijom prijateljskih i romantičnih odnosa u kasnijoj adolescentskoj dobi.

3.1. Teorija ekoloških sustava

Teorija ekoloških sustava psihologa Uriea Bronfenbrennera objašnjava ljudski razvoj međudjelovanjem različitih slojeva okoline i djetetovih bioloških karakteristika. Djetetove osobne značajke poput fizičkog izgleda, intelektualnih sposobnosti i socijalnih vještina, Bronfenbrenner naziva razvojno poticajnim, odnosno osobinama koje imaju utjecaj na druge ljude na načine koji su važni za dijete (Vasta i sur.,2005).

Prema Bronfenbrennerovoj modelu ekoloških sustava koji prikazuje Slika 1., dijete je u središtu sustava, a oko njega se nalaze slojevi okoline s kojom je u konstantnoj interakciji te koja ima utjecaj na dijete, kao i dijete na okolinu. Slojevi najbliži djetetu imaju najizraavniji utjecaj, a s porastom udaljenosti od djeteta, utjecaj pojedinih slojeva sve je posredniji.

Slika 1. Bronfenbrennerov ekološki model okoline
(izvor: Vasta i sur., 2005; str. 61)

Djetetu najbliži sloj jest mikrosustav. Mikrosustav predstavlja najbližu djetetovu okolinu, fizičku i socijalnu (najčešće je to obitelj, vrtić, škola, crkva, igralište u neposrednoj blizini). Značajke bliskih osoba iz mikrosustava (obitelj, prijatelji i odgojitelji/učitelji) poput socioekonomskog statusa odgojne skupine, obrazovanje roditelja te stavovi odgojitelja, kao i fizičke značajke mikrosustava (opremljenost vrtića ili igrališta, veličina obiteljske kuće), relevantne su za djetetov razvoj. Mikrosustav se konstantno mijenja kako dijete odrasta.

Mezosustav se odnosi na povezanost više različitih sustava, odnosno na sustav odnosa između djetetovih mikrosustava primjerice, povezanost obitelji i predškolske ustanove ili odnos između djetetove braće i sestra s djecom iz susjedstva. Što su sustavi više međusobno povezani, to će djetetov razvoj imati značajniju podršku.

Egzosustav uključuje ukupnu socijalnu mrežu koja snažno utječe na dijete, ali u kojima ono neposredno ne sudjeluje. Egzosustav čine lokalna vlast, masovni mediji, školsko vijeće itd. Iako dijete izravno ne utječe u činiteljima egzosustava, promjene koje se događaju unutar njega, obično utječu na dobrobit djeteta, primjerice školsko vijeće odobrava novčani iznos za opremu dnevnog boravka odgojne skupine, lokalna vlast određuje koje obitelji ostvaruju pravo na socijalnu pomoć, što će neposredno utjecati na dijete.

Makrosustav obuhvaća kulturu i subkulturu u kojoj dijete raste i njihova obilježja, odnosno kulturne vrijednosti, norme i pravila koje dijete usvaja i koje se generacijski prenose.

3.2. Utjecaj obitelji na razvoj socijalne kompetencije

Jednu od najvažnijih uloga u razvoju socijalne kompetencije djeteta ima obitelj. Važno je napomenuti da obitelj kao osnovna jedinica nekog društva nije izolirana već je dio šire zajednice. Samim time, sve što se zbiva unutar društvene zajednice utječe i na obitelj i samu odgojnu ulogu koju ona predstavlja.

Posljednjih nekoliko desetljeća svjedočimo promjenama koje su utjecale na suvremenu obitelj koju danas poznajemo. Osvrnemo li se na strukturu obitelji nekoliko generacija prije vidjet ćemo tradicionalnu obitelj koja je bila jednohramiteljska, otac je bio odgovoran za financijsku sigurnost, dok je majka odgajala djecu i obavljala kućanske dužnosti. Tako strukturirana obitelj klasičan je primjer tradicionalne obitelji šezdesetih godina prošlog stoljeća, kada se smatrala stalnom društvenom jedinicom i podrazumijevala majku, oca i djecu kao isključive članove te zajednice. Od tada pa sve do danas pod utjecajem šireg društvenog konteksta dogodile su se velike promjene u strukturi, ulogama, funkcijama unutar obitelji i samom sustavu obiteljskih vrijednosti.

U današnjoj svakodnevnici postoje obitelji različitih struktura. Društvo se svakim danom intenzivno mijenja, a s njime i tradicionalna uvjerenja polako padaju u zaborav. U suvremenoj obitelji, majka i otac ravnopravno dijele uloge u odgoju djece i privređivanju. Nažalost, nazočimo sve većem broju rastava koje rezultiraju velikim brojem samohranih očeva ili majki. Neki od primjera današnjih obitelji su: kohabitacijske obitelji (izvanbračne veze), binuklearne obitelji, osnovane nakon razvoda, matrifokalne obitelji (samohrane majke), monolitna obitelj (žena kućanica, muškarac radi), istospolne obitelji, međurasne, međuetničke, međuvjerske i mnoge druge obiteljske strukture.

Nekada je u odgoju djeteta sudjelovala cijela šira obitelj, a i stara afrička poslovice govori kako je potrebno cijelo selo da se odgoji dijete. Zbog promjena u strukturi obitelji danas odgoj djeteta pada samo na roditelje ili skrbnike.

Prema Jurčević Lozančić (2016) suvremena obitelj ima sve manje članova, a sve više pažnje posvećuje potrebama djeteta i samom odgoju. Odnosi unutar obitelji utemeljeni su na uzajamnom razumijevanju i povjerenju. U suvremenoj obiteljskoj zajednici dijete je njen ravnopravni član koji ima pravo na vlastito djelovanje i izjašnjavanje o svojim idejama, mislima

i osjećajima. Nastoji se održati komunikacija unutar obitelji što pospješuje brigu za dijete i omogućuje kvalitetnije okruženje za njegov rast i razvoj.

Iako postoje brojne pozitivne promjene u roditeljskoj skrbi za dijete, suvremeno doba donosi brojne probleme i stres (užurbani način života, financijski problemi, svađe u obitelji ili na radnom mjestu) s kojima se roditelji svakodnevno suočavaju i zbog kojih se mogu osjećati bespomoćno, anksiozno ili nesigurno što se svakako može negativno odraziti na djetetov razvoj i odrastanje.

Pojam roditeljstva čini niz procesa koji se sastoje od zadataka, uloga, pravila, komunikacija i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom. Kvaliteta roditeljstva usko je povezana s brojnim aspektima razvoja, ponašanjem djeteta, akademskim postignućima, moralnim razvojem i osobinama ličnosti (Klarin, 2006).

Kako navode Čudina Obradović i Obradović (2006) roditeljstvo se odnosi na dužnosti i prava roditelja te djeteta, a uređeni su međusobnom emocionalnom povezanošću i pravno. Pod pojmom roditeljstva isti autori podrazumijevaju roditeljeve namjerne postupke i aktivnosti koje imaju za cilj osiguravanje djetetove zaštite te cjelokupni razvoj.

Pozitivno roditeljstvo podrazumijeva pružanje emocionalne topline, prihvaćanje djeteta, poticanje djetetove samostalnosti, disciplinu uz obrazloženje postavljenih pravila i praćenje aktivnosti djeteta. Negativno roditeljstvo se odnosi na neprijateljska ponašanja prema djetetu uz strogo kažnjavanje, stvaranje osjećaja krivnje te emocionalnu ucjenu.

Najvažniji čimbenik u pogledu emocionalno-socijalnog razvoja djeteta jest razvoj privrženosti. Privrženost je čvrsta emocionalna veza između djeteta i skrbnika najčešće majke koju dijete iskazuje izljevima nježnosti prema skrbniku, strahom kada se odvaja od skrbnika i traženjem utjehe i sigurnosti od strane skrbnika u svim nepoznatim situacijama (Starc i sur., 2004).

Prema sociobiološkoj teoriji John Bowlbyja (1975) rano iskustvo odnosa s roditeljima oblikuje razvoj i kvalitetu bliskih odnosa u odrasloj dobi. Kako bi se uspostavila privrženost, djetetu treba osigurati nazočnost i brigu jedne odrasle osobe koja će djetetu pružati osjećaj zaštite ugodne i nježnosti, primjerice tihim pjevanjem, ljuljanjem, grljenjem i svim ostalim oblicima ugodnog podraživanja. Ukoliko izostane zadovoljavanje djetetove potrebe za dodirnom odnosno, ukoliko se ne razvije sigurna privrženost može doći do nepravilnog razvoja dijelova mozga koji predstavljaju sjedište emocija što kasnije može rezultirati socijalnim povlačenjem i indiferentnošću, tj. razvojem socijalno neprimjerenog ponašanja.

Djeca roditelja koji ne odgovaraju na dječje podražaje, zakočena su u emocionalnom izražavanju, emocionalnom reagiranju, manje su emocionalno i socijalno kompetentna te je veća vjerojatnost pojave poremećaja u ponašanju (Brajša-Žganec, 2003). Takav negativan utjecaj na razvoj sjedišta emocija može se odraziti i na neprikladan razvoj dijelova mozga koji su odgovorni za usmjeravanje pozornosti i pamćenje te motivaciju što može ugroziti djetetov kognitivni razvoj i akademski uspjeh.

Ovisno o osjetljivosti skrbnika za dječje potrebe, kvaliteti privrženosti koju je skrbnik razvio sa svojim primarnim skrbnicima te o karakteristikama dječjeg temperamenta, dijete može razviti sigurnu privrženost i nesigurnu privrženost. Sigurno privrženost djeca su znatijelna, socijalno kompetentnija, kognitivno bolje razvijena, lakše se prilagođavaju, uspješno surađuju s drugom djecom te rjeđe iskazuju probleme u ponašanju u odnosu na djecu koja nisu razvila kvalitetan odnos privrženosti sa skrbnikom.

Djeca koja su razvila nesigurnu privrženost, osjećaju se nesigurno, nezaštićeno i ostavljeno. Manjak povjerenja u ljude može dovesti do poteškoća u stvaranju bliskih odnosa s drugima. Razlikujemo tri tipa nesigurne privrženosti: izbjegavajuća, opiruća i dezorganizirano-dezorijentirana privrženost. Izbjegavajuća privrženost podrazumijeva skrbnikovu neosjetljivost na djetetove emocije i potrebe. Djeca koja su razvila ovaj tip privrženosti ne pokazuju potrebu za sigurnom bazom, a uznemirenost pokazuju samo onda kada ostanu potpuno sami. Nedosljedno ponašanje skrbnika (ponekad odgovaraju na potrebe djeteta, a ponekad neosjetljivi i nedostupni) može rezultirati razvojem opiruće privrženosti. Djeca s ovim oblikom privrženosti iskazuju visoku razinu straha prilikom odvajanja od skrbnika, a ponovni susret s njim dovodi do miješanja osjećaja olakšanja i ljutnja što su bila ostavljena. Prilikom polaska u vrtić, mogu osjećati snažnu separacijsku anksioznost. Dezorganizirano-dezorijentirana privrženost razvijaju djeca čije majke, odnosno primarni skrbnik, zanemaruju ili u potpunosti odbijaju dijete.

Dvije temeljne dimenzije roditeljstva su emocionalnost i kontrola. Emocionalnost odnosno roditeljska toplina, uključuje emocionalnu bliskost, međusobno uvažavanje u zajedničkoj komunikaciji i slično, dok kontrola, odnosno roditeljski nadzor podrazumijeva postavljene granice (pravila, odgovornost). Iz te dvije dimenzije roditeljstva proizlazi kvalifikacija roditeljskih stilova ponašanja. Razlikujemo četiri roditeljska stila, a to su: autoritativni, autoritarni, indiferentni ili zanemarujući te popustljivi ili permisivni roditeljski stil.

Iako se u stvarnosti roditelji ne koriste samo jednim odgojnim stilom, već kombinacijom više njih, nužno je poznavati temeljne karakteristike svakog odgojnog stila kako bi bilo moguće mijenjati, nadopunjavati i unaprijeđivati te iste stilove, a samim time biti bolji roditelj.

Čudina Obradović i Obradović (2006) navode kako roditeljski odgojni stil određuju roditeljski stavovi prema djetetu te emocionalno ozračje unutar kojeg se dijete odgaja. Roditeljski ciljevi i vrijednosti imaju izravan utjecaj na roditeljsko ponašanje i sukladno tome definiraju roditeljski stil.

Autoritarni odgojni stil uključuje visoku razinu kontrole i nadzora, a nisku razinu topline. Autoritarni roditelji ne uvažavaju potrebe i prava djece kao niti njihove interese i mišljenja. Obasipaju ih zabranama i strogim pravilima, a od djece očekuju apsolutnu poslušnost. Takvim roditeljskim stilom žele pokazati dominaciju i moć nad djetetom.

Djeca autoritarnih roditelja češće izražavaju agresivnost, loše raspoloženje te su nepovjerljiva prema drugima. Neprijateljski su nastrojena i po uzoru na roditelje pribjegavaju sili kada ne dobiju ono što žele (Berk, 2015). U emocionalnom pogledu mogu biti povučena ili neraspoložena, pod stresom.

Autoritativni odgojni stil karakterizira visoka razina topline i visoka razina kontrole. Roditelji poštuju potrebe i prava djece, otvoreno iskazuju ljubav i potporu djetetu uz jasne granice pojedinih ograničenja. U ovakvom odgojnom stilu roditeljska uloga je savjetnička, a ne nadzorna. Sve postavljene granice i pravila djetetu se objašnjavaju i obrazlažu.

Autoritativni roditelji postižu najvišu razinu autonomije i socijalne kompetencije u odgoju svoje djece. Njihova djeca su znatiželjna, kreativna, prijateljski raspoložena, imaju pozitivnu sliku o sebi, razvijene socijalne vještine, sposobnost regulacije emocija te manifestiraju pozitivne oblike ponašanja. Na emocionalnoj razini su empatična i puna razumijevanja, samostalna. Posjeduju razvijenu samokontrolu (Jurčević Lozančić, 2016).

Permisivni odgojni stil podrazumijeva visoku razinu topline, ali razina kontrole je vrlo niska. Roditelji udovoljavaju djetetu, no prevelika razina slobode nije prikladna jer djetetu stvara osjećaj nesigurnosti i nesnalaženje u granicama što može potaknuti impulzivno i agresivno ponašanje (Čudina Obradović i Obradović, 2006).

Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela, neposlušna i buntovna. Također, pretjerano su zahtjevna i ovisna o odraslima te pokazuju manju ustrajnost u zadacima, slabiji akademski uspjeh i više antisocijalnog ponašanja (Berk, 2015).

Popustljivi roditelji djetetu ne pružaju jasne granice te su suviše fleksibilni u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Takvim odgojnim stilom onemogućuju djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja. Djeca popustljivih roditelja najčešće su depresivna, osjećaju se odbačeno, a svoje frustracije nerijetko izdržavaju prema okolini.

Indiferentni odgojni stil je obilježen niskom razinom roditeljske topline kao i nadzora. Roditelji ne pokazuju interes za dijete kao ni za njegove želje ili potrebe. Djetetu ne pružaju potrebnu razinu pažnje, zanimanja i emocionalne podrške za zdrav i cjelovit razvoj. Mogu odgovoriti na djetetove neposredne zahtjeve za lako dostupnim predmetima, ali ne koriste strategije za postizanje dugoročnih ciljeva kao što su pravila o zadaći i primjerenom ponašanju, usmjeravanje djeteta ili praćenje njegova kretanja i aktivnosti (Berk, 2015).

Djeca zanemarujućih roditelja ne sudjeluju u igri i socijalnim interakcijama i sklona su agresivnim ponašanjima ili socijalnoj povučenosti što rezultira slabim socijalnim vještinama, čestim promjenama raspoloženja i neposlušnosti (Jurčević Lozančić, 2016).

Suvremeni autori navode kako kompetentno roditeljstvo čine postupci i ponašanja roditelja, roditeljska njega i skrb, odgojni stilovi, majčinstvo i očinstvo te interakcija između roditelja, djeteta i okoline. Odgovornom i uspješnom roditeljstvu trebali bi težiti sve obitelji, shvaćajući ga kao osobni put sazrijevanja koji iziskuje stalno učenje i usavršavanje vlastitog roditeljskog djelovanja.

Današnja užurbana svakodnevnica s brojnim izvorima stresa može imati posljedice i na roditelje koji tada nepromišljeno odgovaraju na djetetove potrebe ne koristeći primjerene odgojne postupke. Poznato je kako je roditelj djetetu najvažniji i prvi uzor primjerenog ponašanja i izražavanja emocija te je iz tog razloga bitno znati kontrolirati roditeljske emocionalne reakcije i prikladno reagirati u osjetljivim emocionalnim situacijama.

„Temelj odgoja ne čine roditeljeve riječi već konkretna djela. Dijete uči ono što doživljava i cijelim je svojim bićem okrenuto prema roditelju koji ga osobnim primjerom usmjerava prema mnogim životnim vrijednostima.“ (Jurčević Lozančić, 2011; str. 143-144).

Pretpostavka da su roditelji model ponašanja svojoj djeci temelj je cjelokupne teorije socijalnog učenja iz koje proizlazi da je veća vjerojatnost da će dijete imitirati roditelje, njihovo ponašanje i internalizirati njegove stavove i uvjerenja što je roditeljski model djetetu bliži. Suprotno navedenom, ako dijete ne osjeća povezanost sa svojim skrbnicima i ne vidi ih kao modele čije moralne vrijednosti i ponašanja treba prisvojiti, roditeljski utjecaj je sveden na minimum (Jurčević Lozančić, 2016).

Brojna istraživanja pokazuju kako dovoljna količina ljubavi i topline u ranom djetinjstvu osigurava uspješnije suočavanje i prevladavanje stresnih situacija jer dijete razvija osjećaj sigurnosti i podrške.

3.3. Utjecaj odgojitelja na razvoj socijalne kompetencije

Organizacija i program ustanove nisu jedini pokazatelji kvalitetne brige i skrbi za dijete u predškolskoj ustanovi, nego i odnosi koje dijete formira s odraslima i vršnjacima u toj ustanovi s naglaskom na odnos između djeteta i odgojitelja njegove skupine. Djeca koja su izgradila sigurnu privrženost u odnosu sa svojim odgojiteljem pokazuju veću razinu socijalne kompetencije (Klarin, 2006). Interakcija djeteta koje je razvilo sigurnu privrženost s odgojiteljem, slična je oblicima privrženosti koje najčešće razvija prvenstveno s majkom, prema već spomenutoj Bolwbyjevoj teoriji privrženosti. Privrženost odgojitelju jednako je važna kao i privrženost koju dijete ostvaruje s primarnim skrbnikom. Kako bi se ona razvila nužno je određeno vremensko razdoblje i posvećenost odgojitelja pojedinom djetetu, potrebno je zamjene odgojitelja u skupini svesti na minimum (Boyd J. i sur., 2005).

Prema Mlinarević i Tomas (2010) razvoj socijalne kompetencije od iznimne je važnosti u vrtićkom kontekstu, prvoj instituciji socijalizacije nakon obiteljskog doma, koja predstavlja temelj za sve buduće interpersonalne odnose u životu djeteta.

Polaskom djeteta u predškolsku ustanovu odgojitelj preuzima jedan dio roditeljske uloge. Odgojitelji, poput roditelja, na posredne i neposredne načine utječu na socijalni razvoj djece. Također, oblikuju i uređuju kontekst unutar kojeg se odvijaju socijalne interakcije s djecom i među njima. Otvorena komunikacija između djece i odgojitelja koja uključuje komentare, pitanja te objašnjenja predstavlja značajnu podršku cjelokupnom djetetovu razvoju i učenju.

Klarin (2006) navodi višestruke uloge odgojitelja. Odgojitelj potiče cjelokupan razvoj djeteta, nudi emocionalnu podršku, usmjerava dijete te je posrednik u uspostavljanju i održavanju vršnjačkih odnosa. Ovisno o dobi djece uloga odgojitelja se mijenja. Primjerice, kod male djece glavna uloga je prepoznavanje potreba i zadovoljavanje istih. Daljnjim odrastanjem djece, odgojitelj strukturira okolinu u kojoj dijete boravi, potičući na učenje kroz različite aktivnosti i osiguravanje kvalitetnih materijala te pruža potporu u vršnjačkim

odnosima. Ciljevi programa koji se provode u predškolskoj ustanovi utječu na ulogu odgojitelja. Cilj pojedinog programa može biti poticanje i razvoj kognitivnog ili socioemocionalnog razvoja, a odgojitelj će svoju ulogu prilagoditi kako bi ostvario željeni cilj. Usprkos postavljenim posebnim ciljevima programa, odgojitelju bi poticanje razvoja socijalne kompetencije djece u skupini trebalo biti prvenstveni cilj.

Višnjić i suradnici (2018) naglašavaju ulogu odgojitelja u promicanju dječjeg socijalnog razvoja. Odgojitelj osigurava emocionalnu podršku djetetu, zadovoljava njegove potrebe. Na brojne posredne i neposredne načine odgojitelj pomaže djetetu u uspostavljanju i održavanju odnosa s drugima, ohrabruje dijete i njegovo učenje kroz različite aktivnosti i stvara poticajno okruženje za usvajanje znanja i vještina. Malaguzzi (1998) prema Jurčević Lozančić (2016) naglašava da jedan od pokazatelja kvalitete prostora jest njegova otvorenost koja će potaknuti mnoge susrete, interakcije i odnose.

Kvaliteta odgoja i obrazovanja djece ranog i predškolskog uzrasta značajno je povezana s kvalitetom prostora u kojem provode vrijeme. Katz i McClellan (1999) osim prostora, ističu važnost igre i planiranih pedagoških aktivnosti u kojima djeca razvijaju svoje socijalne vještine. Raznovrsna i konstantno dostupna ponuda materijala potiče djetetovu urođenu potrebu za istraživanjem svijeta oko sebe. Dječji radovi i fotografije koje prikazuju djecu u procesu izrade izloženi na zidovima stvaraju emocionalno okruženje u kojem djeca osjećaju da ih odgojitelji cijene i poznaju njihove interese. Također, potiču socijalne interakcije, tj. rasprave djece o njihovim radovima, projektima i razmišljanjima.

Važno je uspostaviti ravnotežu između neformalnih i formalnih aktivnosti. Neformalne aktivnosti djeci pružaju međusobno druženje i učenje. Jednako je važna i mogućnost samostalnog odabira aktivnosti, koja kod djece razvija kontrolu vlastitih postupaka te se uče odgovornosti.

Osim fizičkog okruženja, raspodjele vremena i samih aktivnosti, na razvoj socijalnih kompetencija, utječe i kvaliteta strukturnih činitelja odnosno veličina odgojne skupine, broj djece na jednog odgojitelja, kao i odgojiteljevo obrazovanje, ističe Baran (2013). Manji broj djece u skupini ima pozitivan ishod na razvoj djeteta, koji je u takvim uvjetima rada manje restriktivan, umirivanje djece ne iziskuje previše vremena te može u većoj mjeri odgovarati na potrebe djece u skupini.

Obrazovanje odgojitelja (formalno obrazovanje i stručna usavršavanja) pridonosi razvoju socijalnih kompetencija djece. Odgojitelji s više obrazovanja su topli, podržavajući,

bolje organiziraju materijale i prostori te nude više iskustava primjerenih pojedinoj dobi djeteta. Djeca odgojitelja s višegodišnjim obrazovanjem pokazuju veću kooperativnost, upornost i spremnost za školu te manje problema u ponašanju.

Stjecanje socijalnih znanja i usavršavanje socijalnih vještina su težak i kompleksan zadatak za djecu rane i predškolske dobi. Kada usvoje nova znanja i vještine, moraju znati kada, gdje i kako izabrati pojedino ponašanje koje su naučili. Tu nastupa odgojitelj koji djetetu pruža potrebno vodstvo u usavršavanju socijalnih umijeća, koristeći brojne strategije i vježbe (Han i Kemple, 2006).

Markuš (2010) ističe kako učitelji, odnosno odgojitelji svojim ponašanjem pružaju primjer učenicima kako uspostaviti kvalitetne međuljudske odnose. Drugim riječima, ako odgojitelj naginje ka nenasilnom rješavanju konflikata i suradnji, daje konkretna pravila ponašanja, iskazuje poštovanje prema različitostima i posebnostima svojih učenika, djeci postaje model prikladnog i pozitivnog socijalnog ponašanja od kojeg svakodnevno ta ista ponašanja usvajaju.

Razne socijalne situacije iz vrtićke svakodnevice mogu poslužiti kao prilika za uvježbavanje socijalnih vještina. Primjera radi, prilikom razrješavanja sukoba između djece, odgojitelj može davati upute i ukazati na moguća rješenja. Prethodno osmišljene i isplanirane aktivnosti (grupne rasprave, igranje uloga ili situacija) koje odgojitelj nadzire i moderira u skladu s unaprijed definiranim ciljevima.

Simbolička igra najprirodniji je način učenja suradničkog ponašanja, uz istovremeno razumijevanje i isprobavanje raznih uloga. Pogodna je za uvježbavanje samoregulacije i socijalne interakcije jer kroz igru dijete izražava svoje misli i osjećaja, uči se poštivanju tuđih granica, rješava konflikte i započinje i ulazi u razne socijalne kontekste u kojima uvježbava naučena socijalna znanja i umijeća.

Prema Katz i McClellan (1999) temeljno načelo na kojem bi se trebao temeljiti cjelokupan rad s predškolskom djecom jest uvažavanje i poštovanje osjećaja djece prilikom nastojanja da postanu kompetentni sudionici u svojoj vršnjačkoj skupini.

U današnje vrijeme u odgojnim skupinama sve više borave djeca koja dolaze iz različitih kultura. Socijalna kompetencija kulturološki je određena što znači da različite kulture na različite načine određuju primjerene načine interakcije između odraslih osoba i djece kao i međusobnih interakcija djece. Odgojitelji ne mogu poznavati norme i vrijednosti svake kulture

zastupljene među njihovom djecom, no nužno je razumijevanje i iskreno uvažavanje kulturnog podrijetla djece koje poučavaju kako bi omogućile djeci da se osjećaju ugodno i integrirano u svojoj odgojnoj skupini.

Visković i Višnjic Jevtić (2017) naglašavaju važnost spremnosti odgojitelja za rad s obiteljima iz različitih kultura te različitih etničkih, jezičnih ili društvenih skupina. Ističu kako u profesionalne kompetencije odgojitelja pripada i interkulturalnost. Ona podrazumijeva znanje o vlastitoj i drugim kulturama, poznavanje sličnosti i razlika pojedinih kultura te interkulturalnu osjetljivost.

Otvorenost odgojitelja prema djeci i roditeljima utječe na sveukupnu djelotvornost poučavanja, a posebice na poticanje dječjeg socijalnog razvoja. Otvorenost podrazumijeva da bez predrasuda priopće vlastita stajališta roditeljima, a da otvorenog srca slušaju stajališta djece i roditelja. Roditelji i odgojitelji imaju zajednički cilj koji je usmjeren na dobrobit djeteta. Kako bi taj cilj ostvarili nužno je uspostaviti kvalitetan partnerski odnos.

Partnerstvo roditelja i odgojitelja kako ističu Mlinarević i Tomas (2010), važan je čimbenik socijalnog razvoja djeteta. Stoga je nužno ostvariti međusobnu suradnju utemeljenu na otvorenosti, toleranciji, spremnosti za uvažavanje različitih kompetencija, uzajamno poštovanje i zajedničko rješavanje problema u razvoju i odgoju djeteta. S obzirom na to kako se takvi partnerski odnos i najčešće odvijaju u ustanovi, odgovornost za iniciranje treba se pripisati profesionalcima ustanove. Uspješnost i kvaliteta partnerstva roditelja i odgojitelja ovisi o kompetencijama odgojitelja koje uključuju pozitivan stav prema partnerstvu i vještine kojima će angažirati obitelj u odgojno obrazovni proces.

3.4. Utjecaj vršnjaka na razvoj socijalne kompetencije

Uz roditelje i odgojitelje vršnjaci igraju važnu ulogu u razvoju i prilagodbi djeteta. U vršnjačkoj skupini zadovoljavaju se djetetove potrebe za intimnošću, dijete razvija sliku o sebi, usvaja socijalna znanja i vještine te prosocijalna ponašanja poput pomaganja, dijeljenja i suradnje (Klarin,2006).

Zadovoljavajući odnosi s vršnjacima pružaju široki dijapazon socijalnih i intelektualnih poticaja, izazova i učenja. No, kako navodi Falamić (2008) sama izloženost drugoj djeci nije

dovoljna kako bi se oblikovala socijalna umijeća potrebna za interakcije u interakcijama s različitim djecom u različitim kontekstima.

Interakcije s vršnjacima doprinose smanjenju egocentrizma. Djeca u interakciji s vršnjacima uviđaju posljedice vlastitog i tuđeg ponašanja, uče se poštivanju dogovora i pravila te razrješavanju sukoba što dovodi do razvijanja osjećaja odgovornosti. Odobravanje i neodobravanje odgojne skupine utječe na djetetovo usvajanje različitih socijalnih ponašanja. Pozitivne reakcije motiviraju dijete za usvajanje određenog ponašanja (Jevtić, 2012).

Dvije temeljne dimenzije vršnjačkih odnosa su popularnost i prijateljstvo. Popularnost je odraz grupnih odnosa s vršnjacima, a prijateljstvo uzajaman odabir temeljen na sviđanju dvoje ili više djece i odnosi se na zadovoljavanjem dječje potrebe za bliskošću, dok popularnost zadovoljava potrebu za prihvaćanjem. Obje dimenzije utječu na samopoštovanje, društvenost, altruizam (Klarin, 2006).

Temeljna karakteristika prijateljstva je vrijeme provedeno u zajedničkoj aktivnosti, a popraćeno je osjećajem zadovoljstva i ugone. Odnos s prijateljem razlikuje se od odnosa s drugim vršnjacima ili roditeljima. Blizak prijateljski odnos utemeljen je na zajedničkim interesima i uzajamnom osjećaju sviđanja. Prijateljstvo doprinosi razvoju empatije jer dijete suosjeća sa svojim prijateljem. Kroz razgovor s prijateljem, dijete uviđa njegove različite stavove, mišljenja i očekivanja te postupno uči prilagođavati im se. Prijateljstvo pozitivno utječe na djetetovu sliku o sebi i umanjuje osjećaj usamljenosti.

Kriteriji za predškolska prijateljstva su spol, dob djece, međusobni interesi te uglavnom su predškolska prijateljstva istospolna (Vasta i sur., 2005).

Omiljena predškolska djeca lako ostvaruju interakcije s drugom djecom, iskazuju empatiju i osjetljivost na potrebe i želje drugih te uspješno rješavaju sukobe. Popularna djeca zasigurno imaju više prilika za stjecanje prijateljstva jer češće nailaze na odobravanje druge djece.

Mjerenje omiljenosti, to jest popularnosti djeteta temelji se na sociometrijskoj metodi kojem se određuje djetetov položaj u odgojnoj skupini na temelju vršnjačkih procjena. Mjera popularnosti određena je dakle, odnosom grupe prema djetetu. Razlikujemo dvije dimenzije grupnih socijalnih odnosa: prihvaćanje i odbijanje. Prihvaćanje je određeno stupnjem sviđanja i atraktivnosti, a odbijanje stupnjem nesimpatije i nesviđanja.

Razlike između popularne i nepopularne djece temelje se na bihevioralnim (agresivnost, suradnja, dijeljenje) i nebihevioralnim (spol, dob, fizički izgled, socijalni status) pokazateljima .

Popularna djeca više sudjeluju u prosocijalnim interakcijama, druže se u većim skupinama, dok nepopularna djeca češće iskazuju agresivno ponašanje i nepoštenje te su skloni sukobljavanju. U socijalne interakcije, nepopularna djeca, stupaju ponajviše s mlađom, također nepopularnom djecom te se takva druženja odvijaju u manjim skupinama. Dijete odbačeno od vršnjaka može biti hiperaktivnije, agresivnije i skloni delinkventnom ponašanju. Shodno tome, imaju lošiji akademski uspjeh te su osjetljivija na stres.

Osim odbačene, u nepopularnu djecu ubrajaju se i zanemarena djeca. Ona su rijetko birana za prijatelje, sramežljiva su i osamljena. Sklona su depresiji i emocionalnoj ravnodušnosti u slučaju nastanka osjećaja usamljenosti (Klarin, 2006). Zajednička karakteristika odbačene i zanemarene djece je nemogućnost ostvarivanja odnosa s vršnjacima. No, kako ističe Jevtić (2012) važno je razlikovati ove dvije skupine nepopularne djece. Zanemarena djeca, za razliku od odbačene, sklonija su uključivanju u aktivnosti koje ih zanimaju te skupini vršnjaka u kojima se osjećaju ugodno. Ona su povučena i izolirana, no ne pokazuju agresivno ponašanje, kao što je to karakteristično kod odbačene djece. Odbačena djeca nisu prihvaćena od strane vršnjaka čak i kada promjene socijalnu sredinu, dok zanemarena djeca često poboljšavaju svoj socijalni status u novoj okolini. Odbačena djeca su usamljenija.

Vršnjaci se, kao čimbenici socijalizacije, ponajviše shvaćaju kao djeca ili mladi približno iste životne dobi koji dijele zajedničke interese, sličan način života te utječu međusobno jedni na druge usprkos razlikama koje ih dijele. U manje razvijenim kulturama, tipične su socijalne interakcije djece različite životne dobi. Takve socijalne grupe najčešće čine starija ili mlađa braća i sestre, rođaci, dok su roditelji preokupirani osiguravanjem što boljih uvjeta za život (Jevtić, 2012). Autorica ističe pozitivne aspekte dobno heterogenih skupina djece. Veća je vjerojatnost da će pojedino dijete u socijalnoj interakciji s mlađom djecom iskazivati brigu i pomagati im, dok će od starije djece prije zatražiti potrebnu pomoć i podršku. Također, agresivno ponašanje učestalije je među djecom iste dobi nego među ostalim članovima skupine.

4. Problemi socijalizacije

Teškoće u socijalizaciji u ranom djetinjstvu najčešće se očituju kao otpor grupnim aktivnostima, pravilima unutar skupine i dnevnom rasporedu. Djeca koja gotovo svakodnevno pružaju otpor aktivnostima, najčešće su nepopularna među vršnjacima koji ih izbjegavaju, a ona sama zahtijevaju pozornost i pomoć odgojitelja.

Dugotrajni učinci teškoća u socijalizaciji u ranom djetinjstvu mogu se smatrati zatvorenim krugom. U njemu obrasci socijalnog ponašanja pojedinca izazivaju reakcije drugih koje potiču takvo ponašanje i dodatno ga učvršćuju. Takvi zatvoreni krugovi mogu biti ili pozitivni ili negativni. Stoga, djeca koja su simpatičnija, omiljena u društvu i privlačna najčešće izazivaju pozitivne reakcije okoline i druge djece. Takve pozitivne reakcije uvjetuju da djeca postanu još ljubaznija, simpatičnija i privlačnija drugima. Djeca s pozitivnim socijalnim karakteristikama imaju veću mogućnost proširivanja svojih socijalnih znanja i umijeća te usvajanje novih.

Jednako tako djeca koja su nepristupačna, neprivlačna ili nesimpatična vjerojatno će biti odbačena od strane druge djece. Sve učestalije i intenzivnije izbjegavanje i odbacivanje od strane druge djece, uzorkuje sve veću neprivlačnost što umanjuje prilike za interakciju s vršnjacima i uvježbavanje socijalnih vještina i umijeća. Djeca, a često i odrasli, ne mogu sama prekinuti zatvoreni krug bez vanjske pomoći.

Razlike u socijalnim vještinama predškolske djece i vršnjačkoj prihvaćenosti zadržavaju se sve do osnovne škole pa i duže. Ukoliko izostane intervencija u njihovo ponašanje, djeca koja stupaju u nove socijalne situacije i sredine ubrzo poprimaju isti socijalni status i ponašanja kao i u prethodnim skupinama. Pojedina istraživanja pokazuju da što je dijete mlađe, roditelji i odgojitelji mogu mu lakše pomoći prijeći iz negativnog u pozitivan zatvoreni krug. Što se više intervencija odgađa (primjerice do sredine djetinjstva ili puberteta) tim se više smanjuje mogućnost razbijanja negativnog kruga. Dakle, uloga odraslih ljudi u bliskoj okolini djece rane životne dobi je među najvažnijim za izgradnju socijalne kompetencije i značajno određuje ostatak njihova života.

Sukobi su česta pojava u svakoj suradničkoj skupini djece. Ne treba, a vjerojatno nije ni moguće potpuno ih eliminirati. Intervencija odgajatelja, posebice učestala, nije poželjna. Ako odgojitelj često rješava probleme nastalih sukoba, djeca nemaju mogućnost učenja rješavanja

problema. Pozornim promatranjem i praćenjem odgojitelj procjenjuje ukoliko je zaista nužno umiješati se, tj. zahtjeva li sukob pozornost odrasle osobe, a ujedno uviđa razinu postojećih kompetencija djece.

Problemi u socijalizaciji sve su učestaliji, a uzroci mogu biti razni. Pojedina djeca imaju visoku motivaciju socijalnog pristupanja, drugim riječima žele ostvariti prijateljstva s drugom djecom, no strah od socijalne interakcije ih sprječava u ostvarivanju te želje što rezultira izbjegavanjem vršnjaka (visoka motivacija socijalnog izbjegavanja).

Kao najčešći uzrok neprihvatanja od strane vršnjaka, navodi se antisocijalno ponašanje. Manjak socijalnih znanja i umijeća nužnih za ostvarivanje ili započinjanje socijalne interakcije može dovesti do problema u socijalizaciji jer ona se usvajaju neposrednim iskustvom. Nekoj djeci nedostaje samopouzdanja kako bi se priključili vršnjacima u igri, iako posjeduju nekoliko početnih vještina, dok su druga djeca ovisna o odraslima, čiju pomoć previše iziskuju kada su u pitanju socijalne interakcije s vršnjacima. Nedostatak prilika za učenje i uvježbavanje socijalnih umijeća, rezultira da one potpuno izostanu u djetetovu ponašanju.

Komunikacijske vještine tj. jezična kompetencija može biti uzrok socijalizacijskih poteškoća. Nemogućnost jasnog izražavanja osjećaja i želja ili manjak koncentracije prilikom raspravljanja, samo su neki od razloga.

Nesuradničko ili neposlušno ponašanje unutar odgojne skupine može biti uzrokovano emocionalnim stresom koji potječe izvan vrtića, ili osjećajem dosade zbog nedovoljno stimulirajućih aktivnosti.

Predškolsko razdoblje je ključno za razvoj socijalnih kompetencija jer utječe na formiranje svih budućih odnosa u daljnjem životu, stoga je prijeko potrebna intervencija odgojitelja i roditelja. Roditeljska procjena o pojedinim teškoćama socijalizacije njihova djeteta može biti polazišna točka u otklanjanju problema i poticaj za radionički i savjetodavni rad odgojitelja i stručne službe s roditeljima (Mlinarević i Tomas, 2010). Pojedini poremećaji u ponašanju, ukoliko izostane reakcija i pomoć okoline, može prerasti u psihičke poremećaje u odrasloj dobi, dok se neki prolazni poremećaji u ranom djetinjstvu mogu odraziti na djetetov cjelokupni razvoj i tijek učenja.

4.1. Agresivnost

Agresivnost, uz eksternalizirane i internalizirane probleme, jedan je od uobičajenih problema socijalizacije. Najčešća definicija agresivnog ponašanja jest namjera nanošenja štete drugoj osobi ili objektu. Jurčević Lozančić (2016) navodi kako je agresija djetetova želja za pozornošću ili dokazivanjem, a dužnost odraslih je uočiti te potrebe i naći prikladne načine na koje će dijete nenasilno moći izraziti svoje potrebe.

Haug-Schnabel (1997) ističe kako agresivno ponašanje i djelovanje kod djece gotovo uvijek označava obranu nečega (ili nekoga) ili borbu za nešto.

Do pete godine života, bijes i fizička agresivnost smatraju se uobičajenima. U vrtiću dijete stječe brojna iskustva, pa će se zasigurno susresti i s agresijom, bilo da je uoči kod druge djece ili da je usmjerena prema njemu. Od pete do sedme godine pojava fizičke agresije je u opadanju. Tada agresivna ponašanja nisu više ekstremna, a agresivnost se povezuje sa socioekonomskim statusom i roditeljima te načinom na koji dijete procesuirá informacije (Cakić i Velki, 2014).

Agresivnost se kao osobina ličnosti stabilizira u životu dosta rano, između treće i četvrte godine života. S obzirom na to da učenje ne može biti završeno u tako ranoj dobi, stabilnost agresivnosti određuju većim dijelom genetski faktori (Brajša-Žganec, 2003). Geni stvaraju predispozicije za razvoj određenih osobina, a o socijalnom učenju ovisi koliki će utjecaj predispozicija biti na sam razvoj ličnosti. Učenjem po modelu, usvajaju se agresivna ponašanja koja se uobičajeno iskazuju u određenoj situaciji. Roditelji predstavljaju model za razvoj dječjeg agresivnog ponašanja. Najmanje agresivna djeca su ona čiji roditelji ne dopuštaju agresivne ispade i ponašanja te ne kažnjavaju djecu.

Razlikujemo nekoliko tipova agresije. U suvremenoj literaturi agresivnost se najčešće dijeli na reaktivnu i proaktivnu, instrumentalnu i ekspresivnu te otvorenu i prikrivenu agresivnost.

Prema načinu izražavanja agresivnosti u socijalnim situacijama najčešće razlikujemo otvorenu i prikrivenu agresiju. Otvorenu ili izravnu agresiju mnogi autori ponajviše povezuju s fizičkim nasiljem. Suprotno izravnoj agresivnosti, prikrivenu agresiju obilježavaju neizravni postupci koji se odvijaju potajno.

Podjela s obzirom na cilj i ishod agresivnog ponašanja dijeli se na reaktivnu (reakcija na neki vanjski podražaj, poput prijetnje ili provokacije) i proaktivnu (koristi se kako bi se postigao neki cilj ili dobila nagrada). Rezultati pojedinih istraživanja prema Vasta i sur. (2005)

pokazuju da djeca koja se koriste reaktivnom agresijom nisu omiljena u društvu druge djece, socijalna kompetencija je znatno manje razvijena, imaju češće probleme s koncentracijom i kontroliranjem impulzivnosti više nego proaktivna djeca. Reaktivna agresija započinje vrlo rano u djetetovom životu i često je povezana s tjelesnim zlostavljanjem, grubim roditeljskim odgojem i nasiljem općenito.

Instrumentalna agresivnost odnosi se na ostvarivanje nekog cilja putem agresije, a ekspresivna agresija za cilj ima nanijeti štetu nekomu ili nečemu. Ekspresivna agresivnost je često motivirana emocionalnim uzbuđenjem.

Kako navodi Brajša-Žganec (2003) mnoga istraživanja pokazuju kako postoje spolne razlike u razvoju i ispoljavanju agresivnosti.

U predškolskoj dobi djevojčice agresivnost najčešće iskazuju relacijskom ili socijalnom agresijom kojoj je cilj uništavanje veza i prijateljstava te općenito osjećaja pripadnosti. Prilikom relacijske agresije koriste se ogovaranjem, zabranom sudjelovanja u igri, isključivanjem druge djece iz društva ili vrijeđanjem. Dječaci su skloniji fizičkoj agresiji (Cakić i Velki, 2014). Iako je u društvu uvaženo mišljenje kako su dječaci u puno većoj mjeri fizički agresivniji od djevojčica, prema Kušević i Melša (2017) pojedina istraživanja pokazuju kako su djevojčice sklone fizičkoj agresiji koliko i dječaci, samo to bolje skrivaju pred odraslima.

Postojanje spolnih razlika na području agresivnosti uvjetuju dva faktora, prema navodima autorica Cakić i Velki (2014). Biološki i spolno stereotipni čimbenici utječu na različita očekivanja u ponašanju djevojčica i dječaka. Kod djevojčica se potiče i očekuje prosocijalno ponašanje (suosjećanje i briga o drugima, dijeljenje igračaka) pri čemu se agresivno ponašanje nikako ne odobrava, dok se kod dječaka agresija češće smatra socijalno dopuštenom.

4.2. Socijalna povučenost

Internalizirani problemi odnose se na pretjerano kontrolirana ponašanja, depresivnost, somatske probleme i povučenost. Internalizirani poremećaji kod djece povezani su s tjeskobom, slabom regulacijom emocija i inhibiranim ponašanjem (Brajša-Žganec (2003) prema Keenan i Shaw (1997)). Predvidljivost internaliziranih problema moguća je ubrzo nakon rođenja, pomoću činitelja povezanih s dječjim razvojem regulacije emocija. Takva djeca pokazuju više negativnih emocija tuge, bijesa, srama, stidljivosti što rezultira internaliziranih poremećajima koji uključuju negativnu afektivnost, nedostatak prikladnih načina reagiranja te visoku razinu inhibicije ponašanja.

Objašnjenja socijalne povučenosti može se svesti na manjak socijalnih vještina. Povučeno dijete je tiho, mirno, osamljeno, nema stalnih prijatelja, provodi mnogo vremena u maštanju te traži društvo starijih ili mnogo mlađih osoba. Povučenost je pokazatelj djetetove nesigurnosti i nepovjerenja u druge što može imati negativan učinak na postignuća djeteta, njegovu sliku o sebi i samo snalaženje u okolini koja ga okružuje (Bouillet i Uzelac, 2007).

Sramežljivost, socijalna povučenost kao i socijalna izoliranost mogu ostaviti posljedice na djetetov razvoj. No, važno je razlikovati koja djeca zahtijevaju pomoć odgojitelja, a koja ne prilikom započinjanja socijalnih interakcija.

Plahost i sramežljivost su karakteristične za dvogodišnju ili trogodišnju djecu, dok prisutnost istih kod djece u četvrtoj ili petoj godini života mogu biti razlog zabrinutosti. Uobičajeno je da trogodišnja djeca provede dosta vremena u paralelnoj ili individualnoj igri te je kod njih prisutna sumnjičavost prema nepoznatima, međutim takvo ponašanje nije karakteristično za petogodišnjake.

Pojedina istraživanja pokazuju da je intervencija odgojitelja nužna u slučajevima kada djeca rade ili se igraju sama samo zato što im nedostaje socijalnih znanja i umijeća za zadovoljavajuću interakciju s drugom djecom ili ako ih druga djeca odbacuju. Međutim, intervencija odgojitelja nije potrebna kod djece koja uživaju raditi i igrati se sama, ali su također sposobna stupiti u interakciju s vršnjacima kad je to potrebno (Katz i McClellan, 1999).

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je identificiranje i razumijevanje različitih utjecaja obiteljske i vrtićke zajednice, kao i njenih članova, na razvoj socijalne kompetencije djeteta rane i predškolske dobi te uočavanje potencijalnih posebnosti i razlika u teškoćama socijalizacije.

5.2. Instrument i ispitanici

Za potrebe ovog istraživanja proveden je polustrukturirani intervju s troje roditelja i troje odgojitelja. Svaki od intervjuja proveden je individualno s nekoliko unaprijed osmišljenih pitanja koja su služila kao osnova za razgovor s ispitanicima vezano uz temu rada. S obzirom na to kako se radi o polustrukturiranom tipu intervju, roditeljima i odgojiteljima postavljena su dodatna potpitanja ukoliko su skrenuli s teme ili njihovi odgovori nisu bili dovoljno jasni. Također, pojedina pitanja su po potrebi bila pojašnjena ispitanicima kako bi ih oni razumjeli. Primjerice, pojam razine socijalne kompetencije dodatno je objašnjen kao djetetovo ophođenje prema vršnjacima, kako se uklapa u društvu, je li sklonu pomaganju, suradnji s drugima itd. Sudjelovanje svih ispitanika je bilo dobrovoljno te su mogli odustati u bilo kojem trenutku ukoliko nisu dalje željeli sudjelovati. Intervjui su nakon provedbe transkribirani, a potom daljnjom analizom raspoređeni u nekoliko ključnih tema koje se pojavljuju u razgovoru s roditeljima i odgojiteljima.

Ispitanik	Područje rada	Broj godina radnog staža
Odgojiteljica K.	Grad Zagreb	7 godina
Odgojiteljica S.	Grad Zagreb	16 godina
Odgojiteljica M.	Grad Zagreb	33 godine

Tablica 1. Podatci o ispitanicima (odgojitelji)

Ispitanik	Spol i dob djece	Mjesto stanovanja	Bračni status	Obrazovanje i radni status
Majka N.	Ž (5)	Grad Zagreb	Izvanbračna zajednica	VSS, zaposlena
Majka S.	M (6) Ž (5)	Sveta Nedelja	U braku	VSS, zaposlena
Otac N.	M (7,12,14)	Sveta Nedelja	U braku	SSS, zaposlen

Tablica 2. Podatci o ispitanicima (roditelji)

5.3. Istraživačka pitanja

Pitanja za roditelje:

Kako biste opisali svoj odgojni stil? Kako procjenjujete kvalitetu odnosa sa svojim djetetom? Uviđate li sličnosti u ponašanju i uvjerenjima vašeg djeteta i vas? Kako biste opisali razinu socijalne kompetentnosti vašeg djeteta/djece? Kako se ponaša u socijalnim interakcijama? Kako sklapa prijateljstva? Kako je prihvaćeno od vršnjaka? Jeste li zadovoljni razinom socijalne podrške koju dobivate od okoline (odgojitelji, ostatak uže ili šire obitelji, poslodavac)? Na koji način svakodnevni stres (npr. užurbani način života, potencijalni problemi u obitelji ili na poslu, financije) utječe na vaše roditeljstvo?

Pitanja za odgojitelje:

Osvrćući se na svoje radno iskustvo u odgojnoj skupini, uočavate li spolne razlike u razini usvojenosti socijalne kompetencije? Kako biste opisali socijalno ponašanje djece koja su omiljena/popularna među vršnjacima? Kada govorimo o socijalizaciji djece, s kojim problemima u ponašanju ste se susretali? Primjećujete li razlike u problemima, s obzirom na spol i dob djece, sredinu u kojoj odrastaju itd.? Ako je pojedino dijete u vašoj skupini bilo neprihvaćeno od strane ostalih vršnjaka, zašto je to bilo tako? Kako biste opisali njeno/njegovo socijalno ponašanje, usvojenost socijalnih vještina i znanja? Primjećujete li povezanost razine socijalne kompetencije tj. socijalnog razvoja s ostalim područjima razvoja? Koliko je suradnja roditelja i odgojitelja važna tijekom razvoja socijalne kompetencije? Smatrate li da roditelji dovoljno surađuju s Vama i stručnim timom?

6. REZULTATI I RASPRAVA

6.1. Utjecaj odgojnog stila na razvoj socijalne kompetencije

Sagledavši razgovore s roditeljima, može se primijetiti kako većinom koriste autoritativni stil u odgoju djece. Kvalitetu odnosa s vlastitom djecom smatraju iznimno zadovoljavajućom. Prilikom odgoja nastoje odgovarati na potrebe djeteta i na njegove želje, ako smatraju da su one prikladne. Postavljaju jasne granice i pravila ponašanja, koja očekuju od djece te ih postavljaju od rane dobi.

Oni svoju djecu opisuju kao socijalno kompetentnu. Prema navodima roditelja njihova djeca „s lakoćom sklapaju prijateljstva“, „nemaju nikakav problem prilaziti poznatim i nepoznatim odraslim ljudima, a ni djeci“ te „vole pomagati prijateljima“.

U razgovoru s ocem troje djece, uočava se prevlast autoritarnog stila nad ostalima. Otac naravno, želi najbolje za svoju djecu te postavlja pravila „koja se moraju poštivati jer se tako uče odgovornosti i obvezama koje se moraju ispuniti“. Od djece traži poslušnost i pridržavanje pravila, no smatra kako nije suviše strog. U iznimnim situacijama dječjeg neposluha „zna podići glas“, no izrazito je protiv fizičkog nasilja. S djecom ne stigne provoditi puno vremena, jer kako kaže, previše radi. Otac primjećuje razlike u ponašanju svoje trojice sinova. Najstariji sin (14 godina) je „samozatajan, ne priča puno i vrijeme provodi uglavnom u svojoj sobi, igrajući igrice“. Ima dvojicu najboljih prijatelja još od ranog djetinjstva s kojima se druži, ali nije sklon započinjanju socijalnih interakcija s drugom djecom ni odraslima. Druga dva sina su prema očevim riječima, nagli, manje se pridržavaju očevih zahtjeva u odnosu na najstarijeg sina te su odgojiteljice, a kasnije i učiteljice znale imati pritužbe na njihovo ponašanje.

6.2. Roditeljska socijalna ponašanja i vrijednosti

Usvajanje socijalnih vještina, znanja i vrijednosti započinje u obiteljskoj okolini. Roditelji, kao djetetov uzor u učenju prikladnog socijalnog ponašanja, zasigurno uvelike doprinose kreiranju društvenih, moralnih i ostalih vrijednosti svoje djece. U razgovoru s jednom odgojiteljicom uočava se transfer vrijednosti s roditelja na dijete koje kasnije utječe na djetetovo ponašanje.

„Susrela sam se sa stavovima da je agresivnost među dječacima normalna, čak i poželjna, da muškarci ne spremaju i ne čiste i općenito ne rade “ženske” poslove, ne bave se

“ženskim” aktivnostima i sportovima kao što su ritmika, ples, dramske aktivnosti, ne vode računa o higijeni i urednosti i sl. Ovakvi stavovi roditelja često djecu čine nesigurnima u okolini koja ima drugačiji način vrednovanja navedenih ponašanja, ili pak postaju agresivni i teško prihvaćaju pravila ponašanja u skupini.“

Druga odgojiteljica navodi primjer gdje je otac bio sklon fizičkoj agresiji i nasilan prema dječaku, što je rezultiralo dječakovim iskazivanjem agresije prema vršnjacima u skupini tijekom igre ili pojedinih sukoba.

Djeca pažljivo oslušuju svoje roditelje i njihove stavove preuzimaju kao svoje. U jednom od primjera odgojiteljica, djevojčica je iskazivala relacijsku agresiju prema drugoj djevojčici iz skupine. Kasnije se uspostavilo da je razlog tome razgovor njene majke u kojem je iznosila svoje predrasude prema nacionalnoj manjini kojoj djevojčica, prema kojoj je agresija upućena, pripada.

U iskazima roditelja, vidljive su poveznice između pojedinih karakteristika roditelja i njihove djece. Jedna majka primjećuje sinovljevu sramežljivost u započinjanju socijalnih interakcija koja je i njoj svojstvena, dok druga majka uviđa sličnost između nje i kćeri prilikom sklapanja prijateljstava, koja im nikako ne predstavljaju problem.

Otac svoja dva sina opisuje kao pomalo nagla i nezainteresirana za školu, što ga podsjeća na to „kako je i on bio takav u mladim danima.“

6.3. Suradnja roditelja i odgojitelja

Roditelji i odgojitelji slažu se kako je njihova zajednička suradnja iznimno važna, no mišljenja su podijeljena kada govorimo u kojoj mjeri je ona ostvarena. Jedna od odgojiteljica navodi kako je veliki dio roditelja čvrsto uvjeren u ono što radi i način na koji odgaja svoje dijete te rado okrivljuje druge tj., drugu djecu, koju smatraju „krivima“ za probleme u ponašanju njihove djece. Prijedloge odgojitelja naoko prihvaćaju, no ne provode ih jer se i dalje ne mogu odmaknuti od uvjerenja kako je „njihovo dijete najpametnije i najsposobnije, dok su svi ostali problematični“. Ostale odgojiteljice suradnju s roditeljima smatraju zadovoljavajućom, ali smatraju kako uvijek postoji mjesto za napredak.

Roditelji uglavnom smatraju kako je suradnja između njih i odgojitelja njihove djece odlična. Kada je riječ o brizi i odgoju njihove djece, u odgojitelje imaju potpuno povjerenje.

Jedna od majki ističe kako joj je drago što u interesu njenog djeteta rade mladi i perspektivni ljudi, čije savjete uvijek poslušaju, a također zna kako im se može obratiti u svakom trenutku jer joj pruže potrebnu podršku i savjetuju je što i kako dalje. Ostali roditelji jednako tako uviđaju trud i napor odgojitelja i iskreno ga cijene, posebice jer poznaju svoju djecu i znaju koliko je ponekad „s njima teško“ ili jer imaju „karakter“.

6.4. Omiljena/popularna djeca

Opisujući djecu koja su omiljena među vršnjacima, odgojiteljice su usuglašene da takva djeca posjeduju visoku razinu usvojenosti socijalnih vještina i znanja, tj. socijalne kompetencije. Popularna djeca su duhovita, lako stupaju u interakcije s drugom djecom, dobronamjerna su, ne pokazuju sklonost nijednom obliku agresije te su većinom dobro raspoložena. Odgojiteljice uočavaju i usvojenost prosocijalnog ponašanja kod ove djece. Spremni su dijeliti igračke, otvoreni za suradnju i pregovaranje sa suigračima ili sugovornicima te spremni su pomoći prijatelju u nevolji. Sklapanje prijateljstava je sasvim prirodno, većinski dio djece iz skupine ih simpatizira te iskazuje želju da razviju prijateljski odnos s njima.

6.5. Teškoće u socijalizaciji

Odgojiteljice zamjećuju veću razinu socijalne kompetentnosti kod djevojčica te više problema u socijalizaciji kod dječaka. Dječaci, prema njihovu iskustvu, češće izražavaju fizičku agresiju, dok djevojčice uglavnom koriste ogovaranje, ruganje, isključivanje iz igre, stvaranje grupica koje potom pojedino dijete ili više njih odbacuju. Agresivno ponašanje dječaka najčešće je potaknuto sukobima tijekom igre i ostalih suradničkih aktivnosti u kojima dolazi do neslaganja. Odgojiteljice primjećuju kako je takvo ponašanje razlog neprihvatanja od strane ostalih vršnjaka koji ih izbjegavaju.

„Agresivnost potječe od obiteljskog doma“, kako navodi jedna od odgojiteljica. Roditeljevo fizičko kažnjavanje, popustljivost u odgoju kao i spolni stereotipi ili jednostavno dječja želja za privlačenjem pažnje mogući su razlozi pojave agresivnog ponašanja kod djece.

Internalizirane probleme socijalizacije, ponajviše povučenost, jednako primjećuju kod djevojčica i dječaka, uz iznimku jedne odgojiteljice koja navodi kako socijalnu povučenost češće primjećuje kod djevojčica. Navode kako su roditelji takve djece često previše zaštitnički

nastrojeni ili imaju prevelika očekivanja od njih što dovodi do dječje tjeskobe i povlačenja u sebe.

Otac u intervju svog najstarijeg sina opisuje kao povučenog i nedruštvenog, s teškoćama u socijalnim interakcijama. Međutim, navodi kako je oformio blizak odnos s dvojicom prijatelja, s kojima se često druži. Dječakovo ponašanje ne može se tako jednostavno definirati kao internalizirani problem jer je nedovoljno informacija te uzrok njegovoj povučenosti može biti njegova biološki uvjetovana introvertiranost i manjak potrebe za socijalnim interakcijama ili dio čestog obrasca ponašanja djece koje ulaze u adolescenciju.

6.6. Rasprava

Brojna istraživanja, kao i iskustva mnogih stručnjaka ukazuju na važnost roditeljske topline i podrške tijekom djetetova odrastanja. U istraživanjima Brajša-Žganec (2003) dolazi do zaključka o utjecaju roditeljskog odgojnog stila na razvoj socijalne kompetencije. Autorica naglašava važnost i pozitivan utjecaj iskrenog odnosa između roditelja i djeteta, koji uključuje aktivno slušanje, prihvaćanje i komunikaciju, na socijalni razvoj. Iz intervjua s roditeljima možemo zaključiti kako autoritativan odgojni stil pozitivno djeluje na razvoj socijalne kompetencije djece. Majke intervjuirane u istraživanju nastoje svojoj djeci pružiti dovoljno topline i nježnosti, no uviđaju važnost postavljanja određenih granica i pravila. Iz opisa socijalne kompetentnosti njihove djece, vidljivo je da pokazuju zavidnu razinu kompetencije. Lako sklapaju prijateljstva, prijateljski su raspoložena i nemaju problema sa započinjanjem socijalnih interakcija s odraslima ili djecom. S druge strane, sinovi oca čiji odgojni stil upućuje na visoku razinu kontrole i manjak pružanja topline djeci, pokazuju smanjenu razinu usvojenosti socijalnih vještina, a prisutne su i pojedine teškoće u socijalizaciji, primjerice agresija. Nadalje, Obradović i Čudina-Obradović (2003) navode kako velik broj istraživanja povezuje autoritativni stil s brojnim pozitivnim odgojnim rezultatima, kao što su školska uspješnost, socijalna kompetencija, nezavisnost i samopoštovanje. Istraživanje Paul i Barrett (2007) pokazuje kako socijalno kompetentna djeca postižu bolje rezultate u akademskim postignućima, ostvaruju kvalitetnije odnose, posjeduju bolje komunikacijske vještine i imaju veće samopouzdanje. Iskustva odgojitelja potvrđuju ova razmatranja, naglašavajući bogat vokabular i izvrsne komunikacijske i kognitivne sposobnosti koje uočavaju kod socijalno kompetentne djece.

Odgojiteljice zapažaju razlike u socijalnoj kompetenciji između djevojčica i dječaka. Navode kako su djevojčice, prema njihovu iskustvu, socijalno kompetentnije, što korespondira s istraživanjima (Cakić i Živčić-Beričević, 2003; Živčić-Beričević i Smojer-Ažić, 2003; Kranželić i Bašić, 2008; Sindik i sur., 2014). Također, uočavaju kako su dječaci skloniji agresivnosti i generalno eksternaliziranim problemima u ponašanju. Kako navode Živčić-Beričević i Smojer-Ažić (2003) razlike u ponašanju djevojčica i dječaka, odnosno sklonost dječaka agresiji može biti prouzročena različitim odgojnim utjecajima tijekom socijalizacije. Spolni stereotipi su primjer jednog takvog utjecaja. Zbog njih, kako navodi jedna odgojiteljica, dijete može postati nesigurno u okolini s drugačijim sustavom vrijednosti što dovodi do agresije i težeg prihvaćanja drugačijih pravila ponašanja. Ovaj primjer spolnih stereotipa kao i ostala iskustva odgojiteljica potvrđuju brojna istraživanja o prijenosu vrijednosti s roditelja na dijete (Družinec, 2016).

Socijalna podrška roditeljima značajna je u svakodnevnom suočavanju s različitim stresorima u roditeljskoj, pa i djetetovoj okolini. Suradnja roditelja i odgojitelja bitan je faktor podrške roditeljstvu, a mišljenja o njenoj uspješnosti su podijeljena. Roditelji su zadovoljni sa suradnjom i različitim oblicima podrške koje dobivaju od odgojitelja, dok odgojitelji smatraju kako je suradnja s roditeljima, u pravilu zadovoljavajuća, no ukazuju na to kako je angažman roditelja ponekad nedovoljan te kako njihovi savjeti i prijedlozi često nisu uzeti u obzir.

Istraživanja pokazuju da je socijalna podrška važan činitelj zaštite od štetnih učinaka stresa na roditeljstvo (Milić Babić (2019) prema Pečnik, 2003; Pečnik i Roboteg-Šarić, 2006; Cohen, 2018). Roditelji navode kako se uspijevaju nositi sa svakodnevним stresom uz pomoć prijatelja i obitelji. Druženja i sportske aktivnosti predstavljaju im svojevrsan „ispušni ventil“ i potrebnu razonodu, a od izuzetne pomoći su im i „baka/djed servis“ koji uskoče kada je to potrebno.

ZAKLJUČAK

Temelji socijalnog funkcioniranja postavljeni su obiteljskoj zajednici. Rane interakcije s roditeljima, odgojiteljima, vršnjacima i ostalim odraslim osobama iz djetetove uže i šire zajednice utječu na oblikovanje dječjih uvjerenja i ponašanja te prenošenje znanja i vrijednosti. Na ovim odnosima, utemeljeni su svi budući djetetovi odnosi u životu, stoga je od iznimne važnosti pružiti pravi primjer djetetu, omogućiti mu podražavajuće i poticajno okruženje koje uvjetuje razvoj njegovog potpunog potencijala.

Teškoće u socijalizaciji nisu rijetka pojava pri čemu je nužna adekvatna intervencija i pomoć odgojitelja te roditelja, ali i stručnih suradnika ukoliko to situacija zahtjeva. Partnerstvo i suradnička atmosfera roditelja i odgojitelja važna je, ne samo u poticanju socijalne kompetencije, nego i za cjelokupni razvoj i osiguravanje dobrobiti djeteta. Odgojitelji, kao profesionalci, trebaju biti otvoreni prema roditeljima i djeci, koje dolaze iz različitih kultura, jezičnih ili etničkih skupina ili različitog socioekonomskog statusa i obrazovanja.

Iz intervjua provedenih s odgojiteljima i roditeljima, uočavam važnost ponajviše obiteljskog okruženja tj. odgoja. Roditelji svojim razmišljanjima i uvjerenjima utječu na oblikovanje istih kod svoje djece. Također, zaključujem da primjerna razina topline i podrške, kao i primjerena razina postavljenih granica i zahtjeva doprinosi razvoju socijalne kompetencije djece. Glavna je zadaća roditelja i odgojitelja u razvoju socijalne kompetencije, pružiti djetetu podršku, usmjeravati ga, stvarati okruženje u kojem može usvajati i uvježbavati svoja socijalna znanja i vještine. Odgojitelji i roditelji trebaju osvijestiti važnost vlastitog ophođenja prema drugima i naučenih ponašajnih obrazaca i vrijednosti koje nose u sebi, jer time djetetu daju primjer kako bi se ono trebalo ponašati u mnogim socijalnim situacijama.

LITERATURA

- Baran, J. (2013). Predškolski odgoj i obrazovanje kao socijalna investicija. *Revija za socijalnu politiku*, 20 (1), 43-62. <https://doi.org/10.3935/rsp.v20i1.1117>
- Berk, E.L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Naklada Slap.
- Boyd, J., Steven Barnett, W., Bodrova, E., Leong, D., Gomby, D. (2005) *Promoting Children's Social and Emotional Development Through Preschool Education*. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/253323393_Promoting_Children%27s_Social_and_Emotional_Development_Through_Preschool_Education
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Naklada Slap.
- Cakić, L. i Velki, T. (2014). AGRESIVNOST I PRIHVAĆENOST U SKUPINI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI. *Život i škola, LX* (32), 15-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131203>
- Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45-68. Preuzeto s <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik*, 65 (3), 475-488. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178119>
- Falamić, M. (2008). Vrtić kao poligon za učenje socijalnih vještina. *Dijete, vrtić, obitelj*, 14 (54), 12-16. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/168048>
- Goleman, D. (2008). *Socijalna inteligencija*. Mozaik knjiga.
- Han, H. S., & Kemple, K. M. (2006). Components of Social Competence and Strategies of Support: Considering What to Teach and How. *Early Education Journal*, 34(3), 241-6. Preuzeto s <https://doi.org/10.1007/s10643-006-0139-2>
- Haug-Schnabel, G. (1997). *Agresivnost u dječjem vrtiću: razumijevanje i svladavanje problema*. Educa.
- Hemingway, E. (1952). *Kome zvono zvoni*. Zora

Jurčević-Lozančić, A. (2011). Teorijski pogledi na razvoj socijalne kompetencije predškolskog djeteta. *Pedagogijska istraživanja*, 8 (2), 271-279. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/116661>

Jurčević-Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Jevtić, B. (2012). Jačanje socijalnih kompetencija unutar interkulturalnih vršnjačkih grupa. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1/2), 103-113. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113441>

Katz, L. G., McClellan, D. E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Uloga odgajateljica i učiteljica. Educa.

Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu-roditelji, vršnjaci, učitelji*. Naklada Slap.

Kranželić, V. i Bašić, J. (2008). SOCIJALNA KOMPETENCIJA I PONAŠANJE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI KAO OSNOVA PREVENCIJSKIM PROGRAMIMA- RAZLIKE PO SPOLU. *Kriminologija & socijalna integracija*, 16 (2), 1-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99118>

Kušević, Z. i Melša, M. (2017). Agresivnost kod djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, 45 (2), 105-116. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183725>

Markuš, M. (2010). Socijalna kompetentnost – jedna od ključnih kompetencija. *Napredak*, 151 (3-4), 432-444. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82719>

Milić Babić, M. (2019). Socijalna podrška i roditeljstvo. *Socijalne teme*, 1 (6), 13-26. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/233278>

Mlinarević, V. i Tomas, S. (2010). PARTNERSTVO RODITELJA I ODGOJITELJA - ČIMBENIK RAZVOJA SOCIJALNE KOMPETENCIJE DJETETA. *Magistra Iadertina*, 5 (1), 143-158. Preuzeto s https://bib.irb.hr/datoteka/510126.Partnerstvo_roditelja_i_odgojitelja1.pdf

Pahl, K. M., Barrett, P. M. (2007). The Development of Social – Emotional Competence in Preschool – Aged Children: An Introduction to the Fun Friends Program. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 17 (1): 81-90

Starč, B., Čudina - Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Golden marketing.

Slunjski, E. (2013). *Kako pomoći djetetu da – stječe prijatelje i razvija socijalne vještine*. Element.

Uzelac, S. i Bouillet, D. (2007.) *Osnove socijalne pedagogije*. Školska knjiga.

Vasta, R., Haith, M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Naklada Slap.

Visković, I. i Višnjić Jevtić, A. (2017). Mišljenje odgajatelja o mogućnostima suradnje s roditeljima. *Croatian Journal of Education*, 19 (1), 117-146. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i1.2049>

Višnjić Jevtić, A., Lapat, G. i Galinec, M. (2018). Uloga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u razvoju socijalne kompetencije romske djece. *Croatian Journal of Education*, 20 (Sp.Ed.3), 77-91. <https://doi.org/10.15516/cje.v20i0.3323>

Schwartz, W. (1999). *Developing social competence in children*. Institute for Urban and Minority Education.

PRILOG

INTERVJUI S ODGOJITELJICAMA :

1) Odgojiteljica K.

- Osvrćući se na svoje radno iskustvo u odgojnoj skupini, uočavate li spolne razlike u razini usvojenosti socijalne kompetencije?

Uglavnom su djevojčice kompetentnije, koliko primjećujem. Empatičnije su, tješe prijatelje, vole pomagati i otvorenije su za suradnju tijekom suradničkih aktivnosti. Često su komunikativnije od dječaka i bolje rješavaju međusobne sukobe.

- Kako biste opisali socijalno ponašanje djece koja su omiljena/popularna među vršnjacima?

Omiljena djeca su samopouzdana, zbijaju šale, glasna su. Oni nemaju nikakvih poteškoća u prilaženju drugima, štoviše većinom su okruženi s puno druge djece koja ih vole i žele se družiti s njima. Češće se uključuju u razgovore, npr. nakon čitanja priče ili općenito više sudjeluju u aktivnostima i raspravama. U igri uvijek zauzmu ulogu vođe ili ih druga djeca shvaćaju kao lidere pa ih jednostavno ta uloga nekako uvijek zapadne.

- Kada govorimo o socijalizaciji djece, s kojim problemima u ponašanju ste se susretali? Primjećujete li razlike u problemima, s obzirom na spol i dob djece, sredinu u kojoj odrastaju itd.?

Nedostatak samopouzdanja i socijalnih vještina može uzrokovati kod djece poteškoće u socijalizaciji, pa se povlače u sebe, drže se po strani ili pak iskazuju apsolutno neprihvatljivo ponašanje u skupini. Dječaci su u pravilu agresivniji, što fizički što verbalno. Agresivnost potječe od obiteljskog doma. Roditelji agresivne djece su previše popustljivi ili ne pokazuju djetetu dovoljno da takvo njegovo ponašanje nije prihvatljivo ili su oni sami primjer takvog ponašanja, kojeg dijete shvaća kao normalno. Kolegica i ja smo u skupini imale primjer gdje je dječak fizički nasrtao na drugu djecu, štipao, gurao na pod kad bi došlo do nekakvog sukoba između njega i ostale djece ili kad mu nešto nije bilo po volji. Kada smo s djetetom razgovarale o neprihvatljivosti takvog ponašanja, došle smo do saznanja kako njegov tata više na njega, zna ga povući za uho ili kosu, čak i udariti. Dijete uvijek radi ono što vidi, to je tako. A u ovom slučaju, je nažalost i osjetilo.

- Ako je pojedino dijete u vašoj skupini bilo neprihvaćeno od strane ostalih vršnjaka, zašto je to bilo tako? Kako biste opisali njeno/njegovo socijalno ponašanje, usvojenost socijalnih vještina i znanja?

Pa ne mogu reći da sam se susrela još sa slučajem u kojem je dijete bilo potpuno ignorirano i izostavljeno od ostale djece. Ima djece koja su sama po sebi sramežljiva, povučeniija te ne prilaze drugoj djeci previše, ali imaju jednog do dva bliska prijatelja s kojima provode vrijeme. Djecu koja pokazuju agresivno ponašanje, znaju biti izbjegavana od ostale djece, pogotovo kad je riječ o fizičkoj agresiji jer ih se boje.

- Primjećujete li povezanost razine socijalne kompetencije tj. socijalnog razvoja s ostalim područjima razvoja?

Djeca koja su razvila socijalnu kompetenciju stupaju stalno u interakcije i s drugom djecom i s odraslima i postavljaju mnoga pitanja o onome što ih zanima. U takvim situacijama se vidi razvijenost njihova vokabulara i želja za znanjem. Koliko primjećujem, pokazuju veću sposobnost držanja pažnje i pozornosti, brže donose zaključke itd.

- Koliko je suradnja roditelja i odgojitelja važna tijekom razvoja socijalne kompetencije? Smatrate li da roditelji dovoljno surađuju s Vama i stručnim timom?

Suradnja je jako važna jer samo zajedničkim snagama možemo pomoći djetetu s pojedinim poteškoćama. Smatram da roditelji uglavnom imaju dobre odnose s nama, odazivaju se na roditeljske sastanke i uglavnom prate informacije koje ostavljamo na vanjskoj ploči, no ima i roditelja koji olako shvaćaju važnost naše suradnje. Ponekad mi se čini da je to zbog manjka povjerenja, mi isto želimo najbolje za njihovu djecu i zato ih savjetujemo.

2) Odgojiteljica S.

- Osvrćući se na svoje radno iskustvo u odgojnoj skupini, uočavate li spolne razlike u razini usvojenosti socijalne kompetencije?

Uočavam, ali ne značajnije. Rekla bih da su djevojčice u blagoj prednosti. One pokazuju više prosocijalnog ponašanja, izmjenjuju se u aktivnostima, bolje surađuju, dijele igračke. Kod dječaka je možda najveći problem rješavanja sukoba, koji može izazvati čak i fizički obračun pa je potrebna reakcija nas odgajatelja. Dječaci su i nešto nestrpljiviji u odnosu na djevojčice i manje poštuju pravila grupe.

- Kako biste opisali socijalno ponašanje djece koja su omiljena/popularna među vršnjacima?

Imaju veliki krug prijatelja, komunikativni su, najčešće su to djeca s izuzetno visokom razinom usvojenosti socijalnih vještina, vole pomagati, pažljivo slušaju odgajatelje i prijatelje.

- Kada govorimo o socijalizaciji djece, s kojim problemima u ponašanju ste se susretali? Primjećujete li razlike u problemima, s obzirom na spol i dob djece, sredinu u kojoj odrastaju itd.?

Manja djeca znaju imati ispade bijesa, ali to se uobičajeno za tu dob, do treće, četvrte godine. Ali, problem je kad dijete takvim ponašanjem, pogotovo kad je riječ o starijoj djeci, želi privući pažnju na sebe ili je naviklo da takvim ispadima dobije što želi. Takvi slučajevi se pojavljuju kod oba spola, nema nekog pravila. Fizička agresija se više javlja kod dječaka, dok se djevojčice više služe ogovaranjem, stvaraju se grupice za samo određene prijateljice i prijatelje, a određenu djecu isključuju iz igre. Djeca kojoj nedostaje samopouzdanja, rijetko se uključuju u zajedničku igru s prijateljima i drže se po strani, češće su to djevojčice.. Djeca se povlače u sebe i zbog obiteljskih problema, ako ih nešto jako muči ili tišti, npr. želje i očekivanja roditelja koja djeca ne mogu zadovoljiti mogu biti razlog njihove tjeskobe. S druge pak strane, imate roditelje koji svojoj djeci previše ugađaju i izuzetno su zaštitnički nastrojeni i sve rade umjesto djeteta pa ni ono samo ne zna kako se ponašati kada ih nema.

- Ako je pojedino dijete u vašoj skupini bilo neprihvaćeno od strane ostalih vršnjaka, zašto je to bilo tako? Kako biste opisali njeno/njegovo socijalno ponašanje, usvojenost socijalnih vještina i znanja?

U grupi smo imali djevojčicu iz romske nacionalne manjine. Ubrzo nakon njenog dolaska u našu grupu, primijetila sam da je druge djevojčice isključuju iz društva i ne daju joj da im se približi, bilo je čak i pogrđnih naziva. Naravno, moja dužnost kao odgajatelja je pobrinuti se da se svako dijete osjeća ugodno u vrtićkoj grupi te sam nastojala razriješiti problem, zajedno s kolegicom. U razgovoru s djevojčicom, koja je započela cijelu tu priču, uvidjele smo otkuda potječe razlog takvog ponašanja. Njena majka je u razgovoru s majkom druge djevojčice vrlo ružno govorila o nacionalnoj manjini kojoj je djevojčica pripadala i kako joj nije mjesto u našoj vrtićkoj grupi. Dijete je naravno, čulo majku kako to govori i takve stavove prenijelo na drugu djecu. Djevojčica se pomalo otuđila od ostalih zbog toga. Iako smo kolegica i ja nastojale ju ohrabriti i ojačati njeno samopouzdanje nismo uvidjele neki napredak jer se obitelj u međuvremenu i odselila.

- Primjećujete li povezanost razine socijalne kompetencije tj. socijalnog razvoja s ostalim područjima razvoja?

Primjećujem povezanost s emocionalnim razvojem. Socijalno kompetentna djeca imaju razvijenu empatiju, suosjećaju s drugima, tješe ih, rijetko imaju ispade bijesa. Vrlo su napredni i u jezičnom i kognitivnom razvoju.

- Koliko je suradnja roditelja i odgojitelja važna tijekom razvoja socijalne kompetencije? Smatrate li da roditelji dovoljno surađuju s Vama i stručnim timom?

Jako, jako važna! Mislim da roditelji dosta surađuju s nama, naravno uvijek ima iznimka. Neki roditelji odrade sastanke, razgovore samo zato jer „moraju“, ali većina shvaća da nam je zajednički cilj isti, a to je dobrobit njihova djeteta. Iz mog osobnog iskustva, suradnje su bile uspješne. Važno je s roditeljem izgraditi odnos povjerenja, ako vi njima iskažete poštovanje, uglavnom i oni vraćaju istom mjerom.

3) Odgojiteljica M.

- Osvrćući se na svoje radno iskustvo u odgojnoj skupini, uočavate li spolne razlike u razini usvojenosti socijalne kompetencije?

Čini mi se da je kod dječaka usvajanje socijalnih kompetencija u nekim situacijama otežano zbog stavova roditelja koji su uglavnom povezani uz stereotipe vezane uz spol i obiteljski i imovinski status. Srećom, tijekom vremena uočila sam i određene promjene u roditeljskom pristupu odgoju djece tj. smanjenje razlika u odgoju dječaka i djevojčica.

- Kako biste opisali socijalno ponašanje djece koja su omiljena/popularna među vršnjacima.

Djeca omiljena među vršnjacima uglavnom su znatiželjna, ne pokazuju sklonost niti tjelesnoj, niti verbalnoj agresiji, dobronamjerna su i uglavnom dobro raspoložena, spremna pomoći i založiti se za druge, duhovita su, pronicljiva, prihvaćaju druge bez obzira na razlike u bilo kojem pogledu (materijalni status, izgled, spol, psihofizički status), ne trude se biti u centru pozornosti niti ističu svoje posebnosti. Slobodna su u komunikaciji i trude se razumjeti suigrače i sugovornike.

- Kada govorimo o socijalizaciji djece, s kojim problemima u ponašanju ste se susretali? Primjećujete li razlike u problemima, s obzirom na spol i dob djece, sredinu u kojoj

odrastaju itd.?

Uglavnom je riječ o stereotipima vezanim uz spol kao npr. ne pokazivanje osjećaja kao što je strah, tuga, nepovjerenje i sl. Također sam se susrela sa stavovima da je agresivnost među dječacima normalna, čak i poželjna, da muškarci ne spremaju i ne čiste i općenito ne rade “ženske” poslove, ne bave se “ženskim” aktivnostima i sportovima kao što su ritmika, ples, dramske aktivnosti, ne vode računa od higijeni i urednosti i sl. Ovakvi stavovi roditelja često ih čine nesigurnima u okolini koja ima drugačiji način vrednovanja navedenih ponašanja, ili pak postaju agresivni i teško prihvaćaju pravila ponašanja u skupini. Ovakvi stereotipi imaju utjecaj i na djevojčice, koje u takvim slučajevima prihvaćaju nekritički dominaciju jačih i glasnijih, teško se uspijevaju izboriti za sebe i povlače se pred bilo kakvim izazovima.

- Ako je pojedino dijete u vašoj skupini bilo neprihvaćeno od strane ostalih vršnjaka, zašto je to bilo tako? Kako biste opisali njeno/njegovo socijalno ponašanje, usvojenost socijalnih vještina i znanja?

Nekoliko djece nije prihvaćalo činjenicu da ne mogu voditi glavnu riječ u svemu, te da i druga djeca imaju jednaka prava i nisu im dužna povlađivati i popuštati svakom njihovom zahtjevu (5 dječaka). Drugi dio djece pokazivao je vrlo dobru razvijenost u verbalnoj komunikaciji, nadarenost i naprednost u intelektualnom području, te prilično usko područje interesa, znanja i vještina. U svim slučajevima djeca su teško prihvaćala i ona najjednostavnija pravila ponašanja. Posebna situacija bila je sa dva brata među kojima je dobna razlika bila jedva godinu dana. Roditelji su starijeg dječaka tretirali kao starijeg i odgovornog za zadovoljavanje većine potreba i želja mlađeg. Oba dječaka veći dio vremena provodila su odbijajući društvo druge djece, često su imali potrebu učiniti nešto krišom, odnosno tako da nitko ne vidi, čak i kada je bila riječ o nečem sasvim normalnom i uobičajenom, kao što je npr. crtanje, slaganje slagarica i sl. Roditelji su bili izrazito tradicionalistički orijentirani i nisu prihvaćali nikakve prijedloge i sugestije. Dječaci su vrlo rijetko sudjelovali u igri i aktivnostima ostale djece, sa odgojiteljima su komunicirali uglavnom na njihovu inicijativu, ili bi stariji dječak preuzimao ulogu glasnogovornika i zastupnika za obojicu.

- Primjećujete li povezanost razine socijalne kompetencije tj. socijalnog razvoja s ostalim područjima razvoja?

Pretežito djeca koja su jaka u socijalnom razvoju, jednako su uspješna i u emocionalnom i govornom, pa čak i intelektualnom, rekla bih. Više socijalnih prilika im i omogućuje da razvijaju govor, komunikacijske i pregovaračke vještine, empatiju i razumijevanje osjećaja

kako svojih, tako i druge djece.

- Koliko je suradnja roditelja i odgojitelja važna tijekom razvoja socijalne kompetencije? Smatrate li da roditelji dovoljno surađuju s Vama i stručnim timom?

Suradnja roditelja i odgojitelja iznimno je važna, ali ju je isto tako vrlo teško realizirati. U situacijama kada djeca imaju teškoća sa razvojem socijalnih kompetencija, isti problem uočavala sam i kod roditelja. S druge strane, veliki dio roditelja je čvrsto uvjeren da rade ono što je najbolje kako bi osigurali djetetu dobar status u društvu. Upravo zbog stereotipa i vrlo tvrdokornih uvjerenja roditelji rado okrivljuju druge, često na individualnim razgovorima počinju priču o drugoj djeci koja su “kriva” za probleme njihovog djeteta, a njihova prihvaćanja prijedloga su uglavnom deklarativna, pa nastoje uvjeriti odgojitelja da je zapravo njihovo dijete najbolje, najpametnije i najsposobnije, a svi ostali su problematični.

INTERVJU I S RODITELJIMA :

1) Majka N.

- Kako biste opisali svoj odgojni stil?

Ne smatram se strogom u odgoju, djetetu dajem, po mom mišljenju, dovoljno slobode da izrazi svoje želje i misli, u granicama, naravno, ali ne trpim bezobrazluk i vrištanje. Nastojim joj omogućiti sve što treba, a da ju pritom ne razmazim.

- Kako procjenjujete kvalitetu odnosa sa svojim djetetom?

U odnosu s djetetom nastojim ostvariti povjerenje, da mi se obrati kada ju nešto muči i tišti. Trudim se bit uz nju, pružiti zagrljaj i utjehu kada joj je potrebna. Znam koliko je meni to trebalo kroz odrastanje, a moji roditelji nisu bili previše bliski sa mnom.

- Uviđate li sličnosti u ponašanju i uvjerenjima vašeg djeteta i Vas?

Što se tiče sličnosti, vidim dosta sebe u njoj. Ne znam jesam li previše subjektivna, ali ima tu neku moju borbenost. Voli bit glavna i šefovati... Društvena je, uvijek je okružena prijateljima, di god da dođe. A takva sam i ja, nemam problema u komunikaciji s nikim, i uvijek sve kažem kako je, u facu.

- Kako biste opisali razinu socijalne kompetentnosti vašeg djeteta ili djece? Kako se ponaša u socijalnim interakcijama? Sklapa li prijateljstva s lakoćom? Kako je prihvaćeno od strane vršnjaka?

Pa mislim da mi je dijete socijalno kompetentno, sudeći po broju prijatelja u vrtiću i van vrtića. Isto tako se bez problema druži i s odraslim osobama (obitelj i prijatelji). Ponaša se skroz okej, jedino ako joj nešto ne paše pokušava biti šefica. Lako stvara prijateljstva – jako je direktna. Od strane vršnjaka je prihvaćena, koliko vidim. Pozivaju je na rođendane, u vrtiću je uvijek okružena djecom, voli biti u centru pažnje.

- Jeste li zadovoljni na razinu socijalne podrške koju dobivate od okoline (odgojitelji, ostatak uže ili šire obitelji, poslodavca)?

Jesam, naravno, odgojiteljice se maksimalno trude i to se stvarno vidi. Znam da je moje dijete, što bi se reklo, karakter, ali one u radu s njom imaju neopisivu količinu strpljenja. Obitelj i prijatelji su mi velika podrška, tu su i kad treba pomoć' i kad treba feštat'. Znam da se mogu osloniti na njih. Što se tiče poslodavca, čujte, rijetko tko ima razumijevanja kad je dijete bolesno, a vi nemate gdje s njim. Ali dobro, navikne se čovjek na sve i prilagodi, jednostavno tako mora.

- Na koji način svakodnevni stres (užurbani način života, problemi u obitelji ili na poslu, financije) utječe na vaše roditeljstvo?

Nekad mi se stvarno ne da pretvarati da sam ja neka životinja ili nešto što bi se ona igrala pa joj znam staviti crtić.. Iskreno. Znam biti jako umorna od posla i jednostavno nemam snage. Ili dok si ja nešto na brzinu obavim kad inače ne stignem. Zna se, naravno, dogoditi da sam nekad skroz *out* kad dođem s posla, milijun misli ruji po glavi, sve obaveze koje moram sutradan obaviti.. Ali dovede ona mene u red pa kaže: „Mama, tuu saammmm, sada se igramo“ ili me jednostavno utješi samo kako ona zna.

2) Majka S.

- Kako biste opisali svoj odgojni stil?

Pokušavam svoju djecu, iako su još mala, naučiti da moraju pospremiti svoje stvari, držati se nekih pravila i reda, poštovanju drugih, a opet s njima imati otvoren razgovor kako bi oni osjetili da nam mogu vjerovati.

- Kako procjenjujete kvalitetu odnosa sa svojim djetetom?

Mislim da sam zasada na dobrom putu. Trudim se shvatiti da i oni imaju svoje dobre i loše dane. Trudim se sa njima komunicirati tako da verbaliziraju svoje osjećaje. Najbitnije mi je da se djeca uz mene osjećaju sigurno. Da ukoliko imaju problem znaju da mogu doći k meni i reći mi. Mislim da je to temelj za odnos kroz cijeli život.

- Uviđate li sličnosti u ponašanju i uvjerenjima vašeg djeteta i Vas?

Vidim sličnost kod sina. On je poput mene, treba mu malo više vremena da se opusti, pogotovo u nepoznatom društvu. Po prirodi je smireniji, ne voli baš buku, za razliku od njegove sestre.

- Kako biste opisali razinu socijalne kompetentnosti vašeg djeteta ili djece? Kako se ponaša u socijalnim interakcijama? Sklapa li prijateljstva s lakoćom? Kako je prihvaćeno od strane vršnjaka?

Moj sin je u vrtić krenuo sa 3 i pol godine i na početku je bio dosta sramežljiv. Kažem, to je crta ličnosti koju je povukao na mene. No, s vremenom se uklopio u vrtić. Ima svoj krug prijatelja, malu bandu. S druge strane, kćer je zabavljачica. Prava je šaljivdžija pa uvijek zabavlja i tete i ostalu djecu u njihovoj grupi. One su uvijek pune riječi hvale za nju, sluša ih, pomaže i tetama i prijateljima, posebno mlađoj djeci, njima se posebno veseli.

- Jeste li zadovoljni na razinu socijalne podrške koju dobivate od okoline (odgojitelji, ostatak uže ili šire obitelji, poslodavca)?

Moram reći da sam zadovoljna. Drago mi je da sa mojom djecom rade mladi ljudi. Mislim da smo kolektivno nekako zaspali i generalno zastarili stoga mi je drago da su mi djeca okružena mladim perspektivnim ljudima koji zaista rade u interesu mog djeteta, znam da im se uvijek mogu obratiti za pomoć i savjet, bez da osuđuju moje postupke ili neznanje, što mi je kao roditelju veliko olakšanje.

- Na koji način svakodnevni stres (užurbani način života, problemi u obitelji ili na poslu, financije) utječe na vaše roditeljstvo?

I moj muž i ja imamo svoje ispušne ventile. Oboje imamo pravo dva puta tjedno (ja nekada i tri) odraditi svoje treninge. Sportski smo tipovi stoga nam je to najbolja terapija. Ja se bavim plesom, a on tenisom tako da imamo dovoljno prostora za ispucavanje loše energije, a pritom u isto vrijeme uživamo. Obitelj nam je od velike pomoći, pogotovo baka i deda servis, na njih uvijek možemo računati i to nam puno znači s obzirom koliko radimo.

3) Otac N.

- Kako biste opisali svoj odgojni stil?

Pa rekao bih da u odgoju djece nisam prestrog, ali tražim od njih da se drže nekih pravila. Žena je blaga, ona ih je razmazila, ali ja mislim da se trebaju naučiti odgovornosti. Ne mogu po cijeli dan biti vani ili igrati igrice. Nekad kad su bili manji, pa i sad kad me razljute znam zavikati, ali nikad ne bi podigao ruku na njih.

- Kako procjenjujete kvalitetu odnosa sa svojim djetetom?

Mislim da se dobro slažemo. Iako bih volio, ne stižem provoditi previše vremena s njima, jednostavno ne stižem. Prije smo znali sjest' na bicikle i napraviti' par krugova oko jezera, a sad su oni i stariji, imaju svoje društvo, a ja imam previše posla.

- Uviđate li sličnosti u ponašanju i uvjerenjima vašeg djeteta i vas?

Dva mlađa sina su dosta slični meni, ni ja nisam bio previše zainteresiran za školu i učenje u mladim danima, dok je stariji više sličan majci. On je povučeniji, samozatajan, većinom je u svojoj sobi i igra igrice, ali dobro uči i dobar je u školi, tu nemam prigovora. Ova druga dvojica su pomalo nagli i živahni, njima je više igra u glavi.

- Kako biste opisali razinu socijalne kompetentnosti vašeg djeteta/djece? Kako se ponaša u socijalnim interakcijama? Kako sklapa prijateljstva? Kako je prihvaćeno od vršnjaka?

Najstariji sin je oduvijek sramežljiv, ni sad ne razgovara previše, druži se s I. i T., dvojicom prijatelja još od vrtića i to je to. Njega je učiteljica uvijek hvalila, dok su ovi mlađi bili pravi vragolani. Njima moraš sedam puta reć' da bi oni napravili što im se kaže. Za najmlađeg je teta rekla da ne zna koliko će moći pratiti nastavu kad krene u školu. On je još zaigran, stalno je u pokretu, vidjet ćemo sad. A D. (srednji sin) je prkosan onako, voli da je po njegovom ili ajme! Tete su ga stalno u vrtiću opominjale za to, često se svađao s drugom djecom ako on nije glavni, sad se ipak malo primirio. Sad je već stariji. Oni (najmlađi i srednji sin) se često družu s djecom iz vrtića i škole, s nogometa, tako.

- Jeste li zadovoljni razinom socijalne podrške koju dobivate od okoline (odgojitelji, ostatak uže ili šire obitelji, poslodavac)?

Pa zadovoljan sam, obitelj je uvijek na prvom mjestu, pomažemo si svi međusobno, šta god nekom treba. Što se tiče teta, a i učiteljica uvijek su bile drage, imale su strpljenja, što je je. Nije s njima bilo lako, znamo mi to.

- Na koji način svakodnevni stres (npr. užurbani način života, potencijalni problemi u obitelji ili na poslu, financije) utječe na vaše roditeljstvo?

Posao sigurno dosta utječe na mene. Dođem kući kasno s posla, umoran, nemam volje baš za ništa. Trudim se omogućiti i pružiti im što sve trebaju, ali i to ima svoju cijenu.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)